

PROCESSIO
LOCOPOLITANA
AD-MDCCXXI

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2007

Loški razgledi

ŠKOFJELOŠKI PASIJON

2007

Muzejsko društvo Škofja Loka
Škofja Loka 2007

Zbirka Loški razgledi

Doneski 14

Škofjeloški pasijon 2007

Katalog k pasijonski izmenjavi

Muzejskega društva Škofja Loka

in

Pasionske baštine Zagreb

Uredil: *Alojzij Pavel Florjančič*

Fotografije: *Marjan Koplan, Andrej Bartelj, A. P. Florjančič,*

Peter Hawlina, Milan Markelj, Kristijan Pečnik

Lektorirala: *Ana Florjančič*

Oblikovanje: *Alojzij Pavel Florjančič*

Priprava za tisk: *Jože Šenk, Salve d.o.o. Ljubljana*

Tisk: *Tiskarna Schwarz d.o.o.*

Založilo in izdalo: *Muzejsko društvo Škofja Loka*

Zanj: *Peter Hawlina*

Škofja Loka 2007

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

792.246(497.4 Škofja Loka)(082)(064)

ŠKOFJELOŠKI pasijon 2007 : [katalog k pasijonski izmenjavi Muzejskega društva Škofja Loka in Pasionske baštine Zagreb] / [uredil Alojzij Pavel Florjančič ; fotografije Marjan Kaplan ... et al.]. - Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2007. - (Zbirka Loški razgledi. Doneski ; 14)

ISBN 978-961-90013-9-4

1. Florjančič, Alojzij Pavel

232111360

Simbolika Škofjeloškega pasijona 2006.
Pasijonski rekviziti v skrinji in vodilna črta za slepe.

Škofji Loki ob sedemdesetletnici Muzejskega društva Škofja Loka

Muzejsko društvo Škofja Loka skrbi za loške vrednote in njihovo promocijo. Ocenilo je, da je *Škofjeloški pasijon* premalo poznan izven (Škofje) Loke in Slovenije, zato smo najprej razširili stike, ki smo jih vzpostavili s *Pasionsko baštino/Pasijonsko dediščino* na Hrvaškem (v Zagrebu). Letos je na tej podlagi prišlo do prve kulturno-umetniške izmenjave v organizaciji *Pasionske baštine* in *Muzejskega društva Škofja Loka*. Ločani smo se odločili, da posnemamo zgled hrvaških kolegov in našo »zaščitno znamko« *Škofjeloški pasijon* vključimo tudi v evropsko povezavo, *Europassion/Evropasijon*, kar se bo uradno zgodilo maja letos.

Peter Hawlina,
predsednik *Muzejskega društva*

Igor Draksler,
župan Občine Škofja Loka

Škofjeloški pasijon ponovno leta 2009

Škofjeloški pasijon je edinstveni kulturni biser Škofje Loke, Slovenije in tudi Evrope. Vsi se radi spominjamo leta 1999, ko je bil v Škofji Loki po dolgih letih uprizorjen Škofjeloški pasijon. Novice o ponovni uprizoritvi so se mnogi razveselili. Bili so pa nekateri, ki tega niso podpirali in spet drugi, ki so bili ob tej novici skeptični in nejeverni, saj so poznali zgodovino poskusov uprizoritve Škofjeloškega pasijona v preteklih letih.

Toda zgodilo se je! Po skoraj letu in pol priprav so bili vsi akterji polni pričakovanj. V soboto, 27. marca je načrte za prvo uprizoritev prekrižal dež. Tako je bila prva predstava Škofjeloškega pasijona v nedeljo popoldan in zvečer še druga. O dogodku v Škofji Loki so poročali vsi pomembnejši slovenski mediji. Sodelujoči so mogli in smeli biti ob tem ponosni, da so bili del skoraj 1.200 članske ekipe (upoštevaje igralce in vse tiste, ki so kakorkoli sodelovali pri uprizoritvah), ki je pisala novo pasijonsko zgodovino Škofje Loke. Na velikonočni ponedeljek si je Škofjeloški pasijon ogledalo rekordnih skoraj 10.000 gledalcev. Škofja Loka je zaživela in tako bi si želeli tudi danes.

Nadaljevanje poznamo. V zadnjih letih se za ponovno uprizoritev Škofjeloškega pasijona ni storilo mnogo, a kljub temu je pasijonski duh živel in deloval. Rezultat tega je bila pripravljena in postavljena potujoča razstava v letu 2006, ki je bila na ogled najprej v slovenskem parlamentu, v času Velike noči pa v Škofji Loki.

Danes so pred nami novi izzivi. Po osmih letih od prve uprizoritve, smo se v občini Škofja Loka odločili, da Škofjeloški pasijon ponovno uprizorimo v letu 2009. Glede na to, da bo uprizoritev po devetih letih od zadnje predstave, je skoraj tako kot bi začeli znova. A kljub vsemu so tu izkušnje, želje igralcev in sodelujočih po ponovnem nastopanju ter medsebojna poznanstva, kar vse daje upanje, da se bo v letu 2009 lahko ponovilo leto 1999.

Škofjeloški pasijon pa v zadnjem letu vstopa tudi v mednarodne vode. To so sodelovanje in kulturna izmenjava z združenjem Pasionska baština s Hrvaške in prizadevanja, da bi Škofja Loka dobila mesto v združenju Europassion. Pred nami so nove priložnosti in mnogi izzivi. Vse, ki čutite pasijonski duh, vabim, da pri tem sodelujete!

Klemen Štibelj
podžupan

Stara gotška cerkev, s »štirimancami« po stenah ladje, je poslušalcem pričarala edinstven glasbeni dogodek.

Pokrovitelj razstave freisinški nadžupan gospod Dieter Thalhammer je okrog 100 uglednim gostom predstavil pomen pasijona in predstavitve vtisov o loških prireditvah pri njih.

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2007

Program prireditev v sezoni 2006/2007

6. 11. 2006

V kapucinskem samostanu Škofja Loka je škofjeloški župan g. Igor Draksler predal tamkajšnjemu gvardijanu p. Metodu Benediku OFM Cap. devetnajst bakrenih tabel s prizori Škofjeloškega pasijona z urbanimi vedutami Loke, ki jih je v tehniki torevtike ustvaril ljudski umetnik **Vinko Mohorčič** iz Škofje Loke.

6. 11. 2006

Koncert Koralnega zbora Akademije za glasbo iz Ljubljane pod vodstvom **Toneta Potočnika** je v kartuziji Pleterje pel kartuzijanski koral in izvedel Potočnikove polscenske glasbene točke Škofjeloškega pasijona 1999/2000.

2. 3. 2007,

3. marca 2007 so v veliki sejni dvorani rotovža v Freisingu na Bavarskem slovesno odprli fotografsko razstavo o uprizoritvah loškega pasijona očeta Romualda v letih 1999 in 2000 avtorja Ločana **Petra Pokorna**. Za glasbeno popestritev dogodka je med nagovori in digitalno projekcijo poskrbel pihalni ansambel freisinške glasbene šole pod vodstvom Juergena Wuesta z glasbo, ki jo napisal Romualdov sodobnik dvorni kapelnik Rupert Ignaz Mayr. Na hodniku rotovža so postavili tudi razstavo o loških posebnostih, ki jih je zbral vodja freisinške glasbene šole gospod Josef Goerge. Razstavi bosta na ogled do letošnjega velikega četrta.

Letošnja osrednja prireditev je pasijonska izmenjava med **Pasionsko baštino** iz Zagreba in **Muzejskim društvom Škofja Loka** v postnem času 2007.

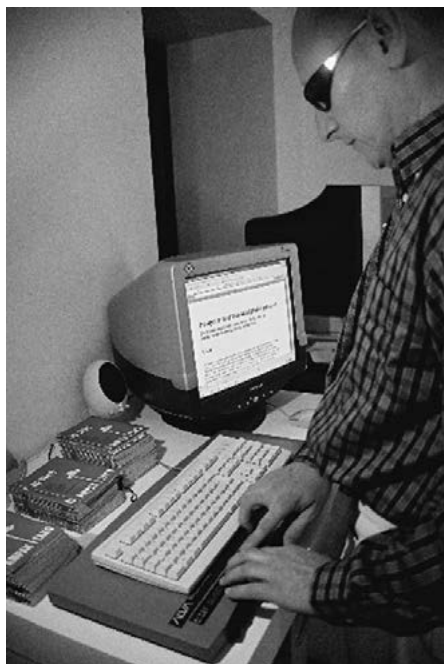
31. 3. 2007, ob 20.00 uri, v cerkvi Sv. Jurija v Stari Loki

Vokalno-instrumentalni koncert z integralno izvedbo *Lecon de Tenebres* francoskega baročnega skladatelja *Francoisa Couperina* pod umetniškim vodstvom **Maria Penzarja**, enega vodilnih hrvaških organistov (»naslovni« organist Koncertne dvorane Vatroslav Lisinski v Zagrebu in izredni profesor za orgle na zagrebški akademiji za glasbo).

2. 4. 2007, ob 20.00, v cerkvi sv. Katarine v Zagrebu

Koncert gregorijanskega koral za postni čas in napevov, ki so avtorju glasbe za Škofjeloški pasijon 1999-2000 **Tonetu Potočniku** služili za novo glasbo in pet slik koncertne polscenske izvedbe.

V narteksu cerkve odprte spremljevalne razstave *Škofjeloški pasijon* avtorja **Alojzija Pavla Florjančiča**.

Potujoča razstava Škofjeloški pasijon 2006 je bila prilagojena slepim in slabovidnim. Slepí obiskovalec, na sliki, bere Marušičev pasijon iz leta 1721 na t. i. Braillovi vrstici, posebni računalniški pripravi za slepe in slabovidne.

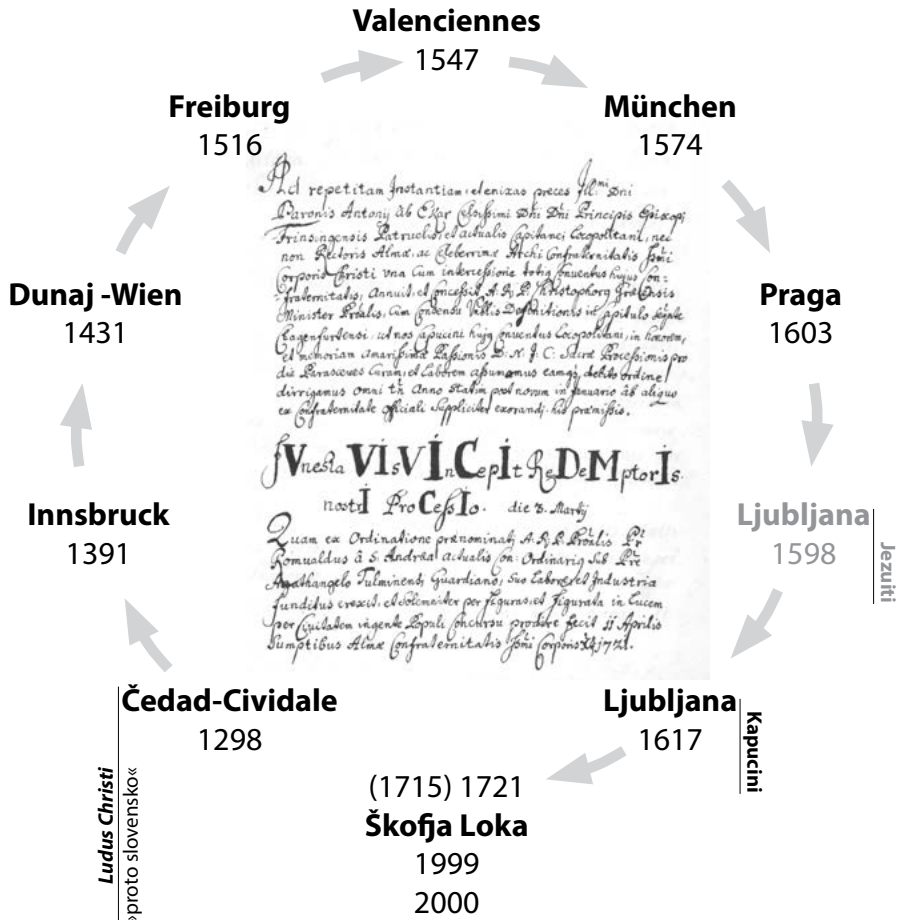

Razstavo v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je na cvetno soboto obogatila skavtska delavnica velikonočnih butar.

VSEBINA

ALOJZIJ PAVEL FLORJANČIČ Loka in Evropasijon	13
JOZO ČIKEŠ Nekoliko riječi o pasionskoj baštini Zagreb	21
TONE PRETNAR O rimi v besedilu Maruščevega Škofjeloškega pasijona	25
FRANC KRIŽNAR Nova glasba v Škofjeloškem pasijonu 1999-2000	35
MOJCA BERTONCEL Skrivnost trpljenja Jezusa Kristusa po Luku	41
Koncertni list	57
Glazbeno-scenski prikaz in spremljevalna razstava	63
ALOJZIJ PAVEL FLORJANČIČ Spremljevalna razstava Škofjeloški pasijon	69

(SLOVENSKI) EVROPSKI PASIJONSKI KROG

Alojzij Pavel Florjančič, 2007/vir: M. Marin 2006, M. Benedik 2006

Loka in Evropasijon

*Is Paradisha, tega uefeliga lushtniga kraia,
poberite se, Adam inu Eua, uam Angelz shraia!*

P. Romuald, 1721¹

S Škofjeloškim pasijonom, tako običajno poimenujemo Loško velikonočno procesijo *Processio Locopolitana in die Paresceves Domini*, avtorja Lovrenca Marušiča (1676 – 1748) z redovnim imenom p. Romuald OFM Cap., je približno tako kot je s Triglavom, s slovenskimi kozolci, idrijsko čipko in Brižinskimi spomeniki. Zunaj Slovenije so praktično neznani. Morda so nekoliko bolj poznani Postojnska jama, kranjske klobase, orehova potica in Avseniki. Zakaj tako, se sprašujemo. Da smo majhni, da smo samostojen politični subjekt šele poldrugo desetletje, je ena od razlag. Druga pa je zagotovo - vsaj do nedavna – tudi premajhna samozavest, in naša sedanja prešibka odzivnost na sodobni informacijski mednarodni sceni. Lep primer omenjenega je Evropasijon. To je združenje krajev s pasijonsko tradicijo, oziroma krajev ali skupin, ki se ukvarjajo s pasijonom in drugimi dejavnostmi v zvezi s pasijonom. Trenutno je vanj s svojimi pasijoni vključenih več kot sedemdeset, 70!, evropskih krajev iz naslednjih držav: Avstrija, Belgija, Češka, Finska, Francija, Hrvaška, Italija, Madžarska, Malta, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Španija in Švica. Med njimi izstopajo Avstrija, Francija, Italija in Nemčija z več kot desetimi pasijonskimi kraji. Pasijone imajo seveda še marsikje. V Evropi še na Irskem in Veliki Britaniji, čez lužo v Združenih državah Amerike, v Argentini in verjetno še kje. Škofje Loke v Evropasijonu ni in tudi o njej oziroma njenem pasijonu ničesar ne piše!

Škofja Loka tudi ni lani doživela načrtovane uprizoritve svojega pasijona, čeprav je bilo zamišljeno uprizarjanje na vsakih sedem let in je bil eno leto že v delu projekt za uprizoritev. Namesto uprizoritve je Muzejsko društvo Škofja Loka postavilo tako imenovano Potujočo razstavo Škofjeloški pasijon 2006, ki naj bi nekako zapolni-

1 Začetni verz prve slike Škofjeloškega pasijona Lovrenca Marušiča.

la nastalo praznino in istočasno opozorila na premajhno zavzetost za uprizarjanje Škofjeloškega pasijona. Pravijo, da ni nobena stvar tako slaba, da ne bi bila za nekaj dobra. Tako je ta razstava prinesla tudi prvo informacijo o hrvaški Pasijski baštini. To je hrvaško pasijonsko združenje, ki je v desetih letih pripravilo več kot sto umetniških produkcij v Zagrebu in štiri mednarodne simpozije na temo pasijona oziroma trpljenja. Na treh izmed njih je z referati o Škofjeloškem pasijonu sodeloval dr. Franc Križnar. On je bil tudi pobudnik sodelovanja Loke s hrvaškim pasijonskim združenjem Pasijska baština iz Zagreba. Iz tega mednarodnega sodelovanja je vzknila ideja o vključitvi Loke v Evropasijon. Glavni motor zanjo je Peter Hawlina. Letos smo kandidati za člana tega evropskega združenja pasijonskih krajev v nemškem Wintrichu.

Kratek pregled zgodovine Evropasijona

- 1982 Ideja o povezovanju krajev s pasijonsko dediščino je vzknila v katalonskem mestu *Esparraguera*. V osemdesetih letih se je raziskovanje evropskega pasijonskega izročila razvilo še posebno v Franciji.
- 1989 V francoskem *Laudeacu* se je predstavilo 15 različnih pasijonskih skupin in se je prvič spregovorilo konkretnije o povezovanju krajev s pasijonsko dediščino.
- 1990 V francoskem kraju *Masevaux* izberejo logotip evropskega pasijonskega združenja. Predstavi se dvanajst pasijonskih skupin.
- 1992 V Pariz pride 26 delegacij in se tam oblikuje koordinacijsko telo evropskega pasijonskega združenja. Pokrovitelja in donatorja tega mini kongresa sta tedanji pariški župan Jacques Chirac in predsednik Evropske skupnosti Jacques Delors. Določijo članarino, s katero se bo izdajal časopis *Levate*.
- 1995 Prvo splošno zborovanje je v belgijskem *Lignyju*. Predstavljeni in obravnavani so pravilniki združenja in organov.
- 1996 Ustanovno zborovanje združenja evropskih krajev s pasijonsko dediščino v *St. Margarethen* v Avstriji. Sprejeli so ime *Europassion* in ustrezne pravilnike.
- 1998 V Europasijon je vključena hrvaška *Pasijska baština, Zagreb*.
- 2000 Srečanje ob jubilejni uprizoritvi znamenitega pasijona v *Oberammergau*.

- 2002 Splošno zborovanje v italijanskem pasijonskem kraju *Montefoscoli* (Pisa).
- 2004 Prvi kongres Evropasijona je bil v francoskem mestu *Nancy*. Kar 60 skupin je predstavilo svoj pasijon.
- 2006 Prvo splošno zborovanje Evropasijona v vzhodni Evropi je bilo v poljski *Lobzenici*.
- 2007 Letos bo v *Wintrichu*, v nemški deželi Mosele, na splošnem zborovanju verjetno sprejeta v evropsko pasijonsko združenje *Europassion* tudi Škofja Loka.

Do leta 2015 so za splošna zborovanja določeni naslednji kraji:

- 2008 *Salmünster*, Nemčija
- 2009 *Neumarkt*, Nemčija
- 2010 *Kirschschiag*, Avstrija
- 2011 *Cantiano*, Italija
- 2012 *Schönberg*, Nemčija
- 2013 *Erl*, Avstrija
- 2014 *Loudéac*, Francija
- 2015 *Sordevolo*, Italija
- ...
- 2021 *Škofja Loka?*

Europassion

Ligny, 15, rue Grand Cortil, B 5140 – LIGNY

Fax: 32 (0) 71 88 84 76

E-pošta: europassion@skynet.be

Spletna stran: <http://www.europassion.biz>

Častni predsednik: *H. Maurice Clos*,
doajen in eden najzaslužnejših osebnosti Evropasijona

Predsednik: *Pater Andrzej*

Generalni sekretar: *H. Jozef Lang*

Blagajnik: *H. Lex Houba*

Urednik časopisa Levate: *André Pesleut*

Škofja Loka, Slovenija in Evropasijon

Kje se v tej bogati duhovno kulturni, krščansko evropski družbi pasijonskih krajev vidi Škofja Loka? Imamo svoj pasijon s stoletno tradicijo v svojem, slovenskem jeziku. Jezik opomb in didaskalij knjige Marušičevega pasijona je nemškemu jeziku, ki je bil tedaj *lingua franca* našega cesarstva mnogih ljudstev. Uvod, priloge in navodila pa so v latinščini, univerzalnem jeziku tedanjega svetnega in duhovskega sveta. Škofjeloški pasijon predstavlja enoten evropski kulturni in duhovni prostor tako v času svojega nastanka, kakor tudi v času, ko si ponovno utrjuje svoje mesto v njem.

Škofjeloški pasijon zaključuje več kot štiristoleten razvoj evropske pasijonske procesije in vsebuje nekaj izvirnih in atraktivnih elementov. Je edini svoje vrste v Evropi, saj rokopisni korpus vsebuje, poleg kompletnega besedila pasijona, še poenostavljeno režijsko knjigo. Zasluži si redno, ciklično uprizorjanje v »elitnem razredu« Evropasijona.

V vmesnih, »suhih« pasijonskih letih pa pasijonsko kondicijo vzdržujemo z različnimi prireditvami. Začeli so jih pravzaprav že v času obeh uprizoritvenih sezon domači in tuji fotografi na razstavah oziroma projekcijah v Škofji Loki, kasneje pa še posebej Peter Pokorn, EFIAP, v Celju, na avstrijskem Štajerskem, v Ljubljani in

na Češkem. Kot smo že dejali, je imelo Muzejsko društvo Škofja Loka lansko leto razstavo o Škofjeloškem pasijonu v Ljubljani in Škofji Loki. Peter Pokorn je imel istočasno razstavo svojega fotografskega videnja Škofjeloškega pasijona 1999/2000 v Štandrežu, sedaj italijanskem delu Gorice, kjer se je rodil Lovrenc Marušič, avtor našega pasijona. Glasbo Škofjeloškega pasijona in sorodno sakralno glasbo goji glasbenik Tone Potočnik s svojim Koralnim zborom Akademije za glasbo v Ljubljani in solisti. Lansko leto je dvakrat nastopil v Nunski cerkvi v Škofji Loki in enkrat v stari gotski cerkvi kartuzije Pleterje. Lanski cikel predavanj v Škofji Loki o Škofjeloškem pasijonu in pasijonih na splošno pa je prinesel nekaj novih vedenj o Škofjeloškem pasijonu in o slovenskih zametkih evropskih pasijonskih iger.² Loški muzej je lansko leto postavil odmevno razstavo Škofja Loka v času pasijona.

Za konec si oglejmo nekaj evropskih pasijonskih krajev.

Erl

Kraj na Tirolskem na meji z Bavarsko ima 1415 prebivalcev. Pasijon Sebastijana Wilda iz leta 1613 uprizarjajo z večjimi in manjšimi prekinitvami do današnjih dni. V zadnjem obdobju ga igrajo na vsakih šest let. Za leto 2008 pripravljajo povsem prenovljen pasijon avtorja Karla Lubonitskega, ki ga bo režiral Rolf Patron. Pasijon bodo uprizarjali od maja do septembra.

Oberammergau

V tem bavarskem mestu s 5500 prebivalci prirejajo pasijonske igre od leta 1634. Uprizarjajo jih na vsakih deset let. Ocenjujejo, da se jih je do leta 2000, ko je bila zadnja uprizoritev, ogledalo skupno več kot pol milijona ljudi. Zadnja predstava je bila leta 2000.

St. Margarethen

To avstrijsko mestece ima 2800 prebivalcev in pripravi pasijonske igre vsakih pet let. Uprizarjajo jih od leta 1926, od leta 1961 v imponantnem rimskem kamnolomu. V dvajsetih dneh si v letu uprizoritve igre ogleda blizu 70.000 gledalcev. Zadnja predstava je bila leta 2006.

Pasionska baština iz Zagreba

Ustanovljena leta 1991 z namenom, da se posveča pasijonskim igram na Krku, v Imotskem in drugje. Še posebno skrb posveča sakralni glasbi s poudarkom na glogljaškem petju in starim hrvaškimi benediktinskimi cerkvicam. Na strokovnih sim-

2 Marin, M., 2006, Evropske pasijonske igre med Čedadom in Škofjo Loko, *Škofjeloški pasijon 2006*, Doneski 12, Muzejsko društvo Škofja Loka, str. 37 – 43.

pozijih obravnavajo tudi sodobne teme, na primer: *Vukovar kao paradigma muke, Hrvatski križni put*. Do sedaj je na več kot sto prireditvah: pasijonske igre, razstave, koncerti, recitali, predavanja, posvetovanja; prisostvovalo 55.000 obiskovalcev.

Pasijoni po Sloveniji

Na Slovenskem so včasih imeli pasijonske igre v več krajih: v Celovcu, Gorici, Kranju, Ljubljani, Novem mestu, Trziču, Radgoni in še kje. Večina jih je končala v jožefinskih reformah na koncu 18. stoletja. Na Koroškem je bil do leta 1935 zelo živ Drabosnjakov pasijon od leta 1818³. Po drugi vojni je bil pasijon v Sloveniji zatrt. Del Škofjeloškega pasijona so igrali leta 1965 v zamejstvu, v Trstu in v Beneški Sloveniji. V Globasnici smo še pred dvajsetimi leti gledali pasijon v tamkajšnji cerkvi. V zadnjem času po Sloveniji obnavljajo ali na novo postavljajo pasijonske igre, na primer v Laškem, v Mirni ali v Razboru pod Lisco. Razborški pasijon uprizarjajo vsako leto od leta 1998 in ga igrajo v tamkajšnji cerkvi. Vanj je vključeno več kot sto udeležencev iz kraja s 560 prebivalci.

Škofja Loka

Pasijonske procesije (Romualdov pasijon) so se v Škofji Loki odvijale od (1715) 1721 do 1767 (1782). Po Kuretovi dvoranski postavitvi Škofjeloškega pasijona leta 1932 in 1933, je Debeljak pripravil leta 1936 v Škofji Loki odrsko uprizoritev na prostem. V sezoni 1999/ 2000 je Marjan Kokalj izvirno Romualdovo stvaritev s štirinajstimi slikami razširil na dvajset prizorov (Kokaljeva postavitev) ponovno kot procesijsko uprizoritev. Ta zadnja uprizoritev, s šeststo nastopajočimi in osemdesetimi konji, ki si ga je na štirih prizoriščih ogledalo več kot 70.000 gledalcev, je dokaz o njegovi večni aktualnosti in odzivnosti. Škofja Loka načrtuje ponovno uprizoritev Škofjeloškega pasijona v letu 2009.

V letu 2007 bo osrednji dogodek v postnem času izmenjava pasijonskega programa med škofjeloškimi in zagrebškimi prireditelji in izvajalci. Hrvaški program koordinira združenje Pasionska baština, slovenskega pa Muzejsko društvo Škofja Loka, kateremu je to tudi osrednja prireditev ob njegovi 70-letnici. Omenili pa smo že pridruževanje Škofje Loke k Evropasijonu. Mešani pevski zbor Lubnik letos vadi oratorij Križev pot Matije Tomca (1899 – 1986) iz leta 1942. Škofjeloški gimnazijci bodo 31. marca v šolskih delavnicah s svojimi mariborskimi kolegi poskušali »oživiti« tri pasijonske slike Škofjeloškega pasijona.

3 Andrej Šuster, Drabosnjak (1768 – 1825), kmet, bukovnik: *Pasion, Tu je popisvanie od terpleinia Jezusa Kristusa inu niegove žalostne matare Marie Devica*, 1811. Pomembne so bile uprizoritve na Kostanjah.

Za konec

Škofjeloški pasijon je prvovrstna priložnost za Škofjo Loko in domačine ter za njene obiskovalce. Na svoji strani imamo izvirnost svojega pasijona, njegovo stoletno tradicijo, enkratno sceno, praktične izkušnje uprizoritev v sezoni 1999/2000 in sposobne ter razpoložene akterje. Smiselne so ponovitve pasijona v pet do deset letnih intervalih. Vmes pa bi bil smotrno vsako leto pasijonski teden s posameznimi slikami pasijona, z razstavo, oziroma razstavami, z likovnimi kolonijami, s koncerti, s posvetovanji oziroma predavanji, z delavnicami in oratoriji ter zbornikom o izvedenih delih v posamezni sezoni.

Morda bi bilo dobro, da se pasijonski kraji v Sloveniji povežejo med sabo, si začnejo izmenjevati informacije in izkustva ter začnejo usklajevati tudi svoje dejavnosti, predvsem čas uprizoritev pasijonov.

Pravočasno, mogoče že letos v Wintrichu, bi bilo smiselno rezervirati termin zborovanja Evropasijona v letu 2021 v Škofji Loki, ko bomo praznovali tristoletnico Škofjeloškega pasijona.⁴ Pomembnejše odločitve glede Škofjeloškega pasijona 2009 se lahko daje na svetovni splet vsaj še v nemščini in angleščini, priporočljivo pa tudi v francoščini, španščini in morda v italijanščini.

Za pomoč in spodbude se zahvaljujem g. Petru Hawlini in dr. Francetu Križnarju ter Juretu Svoljšaku, Klemenu Štibeljju in županu Občine Škofja Loka, g. Igorju Drakslerju.

Podatke sem črpal predvsem s spletnih strani Evropasijona in njegovih članic.

⁴ Tega leta imajo pasijon v avstrijskem St. Margarethen, leto prej pa v nemškem Oberammergau. Sicer pa so menda igrali Marušičev pasijon že pred letom 1721, morda že kar leta 1715! Leta 2015 pa imajo Italijani pasijonske igre v Sordevolu! Skratka, pravo mesto usklajevanja jubilejne uprizoritve Škofjeloškega pasijona v evropasijonskem koledarju nas šele čaka!

Baročna cerkev sv. Katarine na Gornjem gradu je najiminenitnejši koncertni prostor Pasionske baštine. Za pasijonsko izmenjavo si je škofjeloška skupina 1. marca 2007 izbrala prav to prizorišče za svoj koncert in razstavo.

Nekoliko riječi o Pasijskoj baštini Zagreb

Pasijska baština je udruga u kulturi čiji je osnovni cilj promicanje pasijskih kulturnih vrijednosti, koje su u temeljima europske, a samim time i hrvatske civilizacije i kulture.

Neposredni povod ovoj udruzi, odnosno njenim uskrsnim svečanostima (svojevrsnom festivalu) bio je napad srpskog agresora na Hrvatsku 1991. godine.

U pasijskom nacionalnom trenutku, Pasijskom baštinom htjelo se agresoru poručiti: sve nam možete srušiti, ali povijesno pamćenje i pripadnost zapadno-europskoj matici nikada.

Drugi razlog bio je polustoljetno svjesno zatiranje pasijskih sadržaja kroz komunističku ideologiju i praksu, te nakon njenog urušavanja, potreba za ponovnim skidanjem prašine s odrednica koje su bitne i za našu budućnost.

Smatrali smo da je došao trenutak kad se hrvatski kulturni prostor napokon slobodno može okrenuti svojim europskim korijenima, slobodno vratiti u svoje kulturološke prostore i datume koje je trinaeststoljetno hrvatsko pamćenje bilježilo i živjelo, lišeno i najmanje želje za uspostavljanjem novih nametnutih datuma.

Htjelo se i sebi i generacijama mladih (Pasijska baština pokrenuta je u Studentskom centru Sveučilišta u Zagrebu), koji su prisilno bili lišeni tih spoznanja, te Europi kraja dvadesetog stoljeća, ujedinjenoj u «jednoj vjeri i nadi» izraziti našu želju za ponovnim prepoznavanjem i prisjećanjem da smo i mi izgrađivali tu poglavitu duhovnu europsku sferu svjesni da postoje slojevi i slojevi raznih naslaga, koje finom neideologiziranom arheološkom metlicom treba očistiti, kako bi postalo očito da je ovaj mediteransko-srednjoeuropski rubni prostor bio i da mora ponovo postati njenim civilizacijskim znakom, a ne rudimentalnim dijelom njenog zdravog tkiva.

Pasijska baština, stoga, svoj program temelji na slijedećim odrednicama hrvatske kulturne baštine:

1. na književnom bogatstvu hrvatske pisane i predajne riječi: pjesničke, romansirane, dramske,

2. na liturgijskom bogatstvu mediteranskog bazena, trajno umivanog, osobito na Hrvatskom Jugu, hrvatskim jezikom u službi božjoj, (glagoljicom), te na slojevitosti kulturnog i liturgijskog blaga srednjoeuropskog prostora Hrvatskog Sjevera,
3. na glazbenom fundusu koji je pratio, stvarajući ili apsorbirajući, sve europske glazbene i liturgijske mijene te pučkog glazbenog stvaralaštva cjelokupnog hrvatskog etničkog korpusa,
4. na hrvatskom graditeljstvu, kiparstvu i slikarstvu sve tamo od starohrvatskih benediktinskih crkvice do recentnog stvaralaštva.

O svemu nabrojenom Pasijska baština ne govori kroz teološku interpretaciju ni kroz sudjelovanje u Sakramentu (Tome su namijenjene druge prigode, mjesta i sudioništvo svakog pojedinca kršćanina). Riječ je o sudioništvu u umjetničkim prikazbama, o oživljavanju duhovne i kulturne baštine, o sjećanju na tradicionalne vrijednosti što ih je stvorio i još ih uvijek stvara hrvatski čovjek tijekom svoje povijesti.

Ipak, to nipošto ne znači da pred otajstvom naravi potresne žrtve Spasiteljeve zaboravljamo stih himne: *Tantum ero, Sacramentum, veneremur cernui...* (Divnoj dakle Tajni ovoj, klanjamo se smjerno mi...).

Kroz šesnaest godina svojeg postojanja Pasijska baština ponudila je Zagrebu, a i šire preko stotinu umjetničkih programa u gotovo svim kulturnim prostorima grada Zagreba (Koncertna dvorana Vatroslav Lisinski, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Povijesni muzej Hrvatske, Hrvatsko narodno kazalište Zagreb, Kazalište komedija, Teatar ITD, Hrvatski glazbeni zavod, Crvka sv. Katarine, Bazilika Srca Isusova, Zagrebačka katedrala, Crkva sv. Petra, Crkva sv. Križa itd.), te već tradicionalno svakogodišnje okupljanje oko Lirike Velikog Petka u Društvu književnika Hrvatske. Procjenjujemo da je našim programima do sada prisustvovalo preko 100.000 posjetitelja.

Napominjemo da su svi naši programi gratis, a djelatnici Pasijske baštine su volonteri.

Ne želeći biti samo baštinici već i kreatori novih pasionskih sadržaja, a imajući pri tome na umu misli blagopokojnog pape Ivana Pavla II: «*Vjera koja ne stvara kulturu nije živa vjera*», pokrenuli smo trogodišnje natječaje za književnost, glazbu i likovnost. Dobitnici naših nagrada odreda su poznata imena hrvatske kulturne scene.

Organizirali smo i pet bijenalnih međunarodnih znanstvenih simpozija pod motom «*Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*» (Hvar i Korčula 1998., Zadar i Preko 2000., Vrbnik i Krk 2002., Vukovar 2004. i Tivat-Kotor (Boka Kotorska) 2006. godine).

U njihovom radu aktivno je sudjelovao doživotni počasni predsjednik Europa-siona gospodin Maurice Clos. Imali smo izuzetnu čast da je prvom simpoziju 1998.

godine u Hvaru i Korčuli prisustvovao, otvorio ga i održao predavanje predsjednik Papinskog vijeća za kulturu kardinal Paul Poupard. Osim toga na međunarodnoj razini Pasionka baština ostvarila je suradnju s europskim zemljama koje njeguju pasionsku tradiciju, a 1998. godine primljena je u europsku asocijaciju Europassion.

Godine 2005. počašćeni smo povjerenjem koje nam je ukazano organizacijom Europassiona u Puli od 5. do 8. svibnja na kojojem su sudjelovali delegati iz desetak europskih zemalja.

Raduje nas činjenica da će i ovogodišnji program Pasionke baštine u svojoj međunarodnoj razmjeni imati dvije priredbe i nastupe Astarte Ensemble, Akademije St. Blasim iz Tiroła, Austrija, te Škofjeloški Pasijon, kojeg izvodi Koralni zbor Akademije za glazbu, Ljubljana, Slovenija.

Mag. Jozo Čikeš
predsednik PB (Zagreb, Hrvatska)

Obisk predstavnika Pasionke baštine v Škofja Loki. Z leve, akademik, prof. dr. Josip Bratulić, predsednik PB mag. Jozo Čikeš, z gostiteljema, muzikologom dr. Francetom Križnarjem in škofjeloškim županom g. Igorjem Drakslerjem. Prisostvovali so pasijonskem koncertu Toneta Potočnika in si ogledali razstavo Loka v času Pasijona.

Za zaključek pasijonskih prireditev v letu 2006 je bil koncert koralnega zbora AG v nunski cerkvi. Najbolj akustični koncertni prostor v Škofji Loki, ki je premalo izkoriščen, je bil poln navdušenih poslušalcev.

O rimi v besedilu Maruščevega Škofjeloškega pasijona¹

1 *Uvodna pojasnila in omejitve.* Tale spis je poskus samo delnega odziva na navidezno zgolj obrobno spodbudo dr. Franceta Koblarja, naj bi se bilo treba skoraj v enaki meri, »kot bi slovensko besedilo pasijona potrebovalo posebno obravnavo strokovnjaka jezikoslovca, /.../, vsaj na kratko pomuditi pri Romualdovi pesniški obliki« (F. Koblar, 1972: XIII; podčrtal T. P.): sledil bo osnovni Koblarjevi delitvi znotrajbesedilne diferenciacije: »sestavljalec besedila je uporabljal različne oblike verza in /.../ ločil osnovni del dogajanja od njegove spremljave« (Koblar: *ibid.*). Oblikovalno opozicijo, ki jo je Koblar poimenoval z »osnovnim delom dogajanja« in »njegovo spremljavo«, je na verzni ravni mogoče razumeti kot opozicijo med *dramskim* (dialoškim ali monološkim) ter *lirskim* (pesemskim) verzom: za prvega velja, da je glede na število zlogov skoraj za štiri enote daljši od drugega (prim. preglednico 1), v nasprotju od drugega ni kitično urejen in ne uresničuje vnaprej predvidenega sosledja moško- in ženskoizglasnih verzov. Oba verza — dramskega in lirskega — pa povezujeta tile lastnosti: 1. verz je skladenjsko sklenjena besedilna enota, 2. rima je obvezna, ker je a) edini signal verznega konca in b) povezuje v pomenskem in akustičnem smislu verzne enote v pesemske enote višjega ranga; na ta način bogati prispodabljanje in sporočilo besedila. Rima je torej hkrati verzna in besedilna konstanta pasijonske igre.

1.1 *Gradivo.* Marušičev *Škofjeloški pasijon* obsega 871 verzov: Faganelov diplomatski prepis in preprosta fonetična transkripcija jih v glavnem besedilu številčita do 845 (Faganel, 1987: 126—127), vendar sta dva verza oštevilčena z dodatnim simbolom a: 274 a in 277 a (prav tam: 50—51), 24 verzov pesmi *Poglej, kristjan, če ni le to* pa ne sodi v glavno besedilo (prav tam: 154—155). Od teh verzov jih pripada 626 (71,87 odstotka) dramskim, 245 (31,37 odstotka) pa lirskim sestavinam besedila. Dolžina verznihi vrstic v zlogih in povprečna dolžina dramskega in lirskega verza v *Škofjeloškem pasijonu* je naslednja:

1 *Obdobja* 9, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1989

Preglednica 1:
Dolžina verznihi vrstic v zlogih ter povprečna dolžina verza

Število zlogov v vrstici	Dramski verz		Lirski verz		Skupaj	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
6	-	-	7	2,86	7	0,80
7	4	0,64	28	11,43	32	3,67
8	8	1,28	80	32,65	88	10,10
9	22	3,51	44	17,96	66	7,58
10	48	7,67	28	11,96	76	8,72
11	77	12,30	18	7,34	95	10,91
12	93	14,86	12	4,89	105	12,05
13	104	16,61	8	3,26	112	12,86
14	86	13,74	9	3,68	95	10,91
15	67	10,70	6	2,45	73	8,38
16	48	7,67	2	0,82	50	5,74
17	32	5,11	2	0,82	34	3,90
18	18	2,87	1	0,41	19	2,18
19	10	1,60	-	-	10	1,14
20	6	0,96	-	-	6	0,69
21	2	0,32	-	-	2	0,23
22	1	0,16	-	-	1	0,11
povprečna dolžina verza v zlogih		13,27		9,39		12,17

Izmed 871 verzov, kolikor jih *Škofjeloški pasijon* obsega, samo trije, če upoštevamo zapis besedila, niso rimani, ostalih 868 verzov pa povezuje med sabo 433 rim, tako da se v 431 rimah stikata po dva verza, v dveh trije. Iz polja opazovanja so izločene notranje (cezurno-klavzulne in cezurno-cezurne) rime, ki se pojavljajo tako v zapisu lirskega kot dramskega verza:

- (1) Clo da mene *dašla*, ta milost ne prepozno,
da se lih sem bla *zašla*, v te pogube grozno. (766—767)
- (2) Ah ti častito obličje, katero si nas vseh *angelcov* trošt inu vesele
obudi teh *grešnikov* srce inu žele. (504—505)
- (3) Le vedre po *hrbtu*, de bode vse *odprt*u,
iz gajžlami *raztepeno* inu z ostrogami *razbodeno*,
negou dijajne je le tu *bilu*, kateru je vse to dobro *zaslužilu*. (468—470)

Razmerje med zapisom in govorno ali peto podobo verza v Maruščevem besedilu ni enoumno: medtem ko bi se dalo dolgi lirski verz v primeru 1 pri upoštevanju cezurne rime skoraj simetrično razdeliti v krajši samostojni verzni enoti, kajti utemeljitev za tako ravnanje nam nudi kitična zgradba vložne pesmi, za dolgi dramski verz z notranjo

rimo (cezurnima v primeru 2 in cezurno-klavzulnimi v primeru 3) nimamo nobenega argumenta, da bi ga pojmovali kot zapis dveh verznihi enot v eni vrstici.

1.2 Zapis verza, ki po eni strani izkazuje Maruščevo osebno voljo pri združevanju raznolikih pesemskih sestavin v besedilo, ki ga piše, po drugi strani pa to raznolikost tudi neprikrito razodeva, je osnova pri količinski obravnavi trojnih lastnosti rime kot verzne in besedilne konst(itu)ante obrednega igrokaza, in sicer: glasovne organizacije, slovnične zgradbe in pomenskega nadgrajevanja sporočila.

2 **Glasovna organizacije Maruščeve rime.** Slovensko ljudsko pesništvo in umetno verzno snovanje do 18. stol. je ne le uzakonilo rimo kot ujemanje vseh glasov od zadnjega naglašeneega samoglasnika v izglasu dveh ali več verzov, podkrepilo njeno tonično determinantno in na ta način izostrilo kontrast med moško in žensko rimo (tako v ubeseditvenih postopkih kot v kitičnem komponiranju), temveč rimo tudi naglasno relativiziralo (izenačilo je daktilsko klavzulo z moško, izoblikovalo kanon dopustnih transakcentuacij) in dopustilo ujemanje tudi podobno artikuliranih glasov v rimi. Tako relativizirano rimaenje je v *Škofjeloškem pasijonu* posledica združevanja pesemskih in drugih verznihi besedil različnega regionalnega in časovnega izvora (prim. A. Koblar, 1982: 119, Mantuani, 1916: 231, F. Koblar, 1972: XIII).

Preglednica 2:

Glasovna organizacije rime v *Škofjeloškem pasijonu*

	Ženska rima		Moška rima		Skupaj	
	abs	%	abs.	%	abs.	%
odprta rima	270	88,66	45	36	315	72,75
zaprta rima	33	10,71	80	64	113	26,10
odprta/zaprta rima	5	1,63	-	-	5	1,15
istonaglasna rima	305	99,03	117	93,6	422	97,45
soglasniške						
alternacije:	40	12,99	5	4	45	10,39
samoglasniške						
alternacije						
— naglašeni						
samoglasnik	7	2,27	2	0,6	9	2,08
— ponaglasni						
samoglasnik	8	2,59	-	-	8	1,85
samoglasniške						
in soglasniške						
alternacije	55	17,85	7	4,6	62	14,32
skupaj	308	7,13	125	28,87	433	100

Iz preglednice 2 je mogoče prebrati tele zakonitosti o glasovni podobi rime v *Škofjeloškem pasijonu*: 1. velika večina rim ustreza postulatam o natančnem ujemanju vseh glasov od zadnjega naglašene samoglasnika v rimanih klavzulah, 2. pogostnejša in opaznejša je relativizacija ženske rime. Skoraj šestina (15,47 odstotka ali 67 izmed 433 rimanih parov; v šestih moških raznonaglasnih rimah se namreč stika proparoksitonično naglašena beseda z oksitonično) rimanih parov ali vsaka šesta do sedma rima pa je vendarle po glasovni organizaciji taka, da bi ji porazsvetljenska slovenska verzološka misel brez zadržka očitala nerodnost (por. A. Koblar, 1892: 119) ali z genezo dela in njegovim obtokom poskušala opravičiti nepravilnost (prim. F. Koblar, 1972: XIII).

2.1 Najbolj opazne so tiste raznonaglasne rime, ki jih ne uravnava metrična transakcentuacija, kakršna je značilna predvsem za slovenska dvozložna merila:

- (4) Ti pak, grešnik, tojim ustam *odtrgej*
inu božjo martro z žejo inu postam prov *spoznej* (125, 126)
- (5) Vzamate tadaj, to je moje živ *telu*,
kateri bode za ves volni svet *trpelu* (288, 289)
- (6) O moj Jezus, bodi ti od mene *potroštan!*
H tebi je mene poslou oče nebeški danes *ta dan* (374-375)
- (7) Poglej, kristjan, če ni le *to*
velika gnada Božja,
de skuz martro *Kristusovo*
odrešen si od ognja. (773/1—4)

Vzroke za tako rima je mogoče uzreti tako v protestantovski naglasno nedeterminirani rimi (prim. Pretnar, 1987) kot v rima ljudskih petih verznihih besedihi, individualno motivacijo pa v znotrajbesedihih paralelizmihi (primer 4) in prispodabljanju (primeri 5 do 7).

2.2 Samoglasniške alternacije po naravi reči zadevajo v moški in ženski rimi ubeseditve zadnjega metrično krepkega položaja v verzu:

- (8) Čast in hvalo skup pojema,
tebi, Kristus, hvalo dajemo. (272, 273)
- (9) Zdej jest padem predte dole,
cela Afrika z mano stri,
za to milost se zahvale,
krščansko vero počasti. (770, 772),

v ženski rimi pa tudi izglasnega šibkega položaja, ne glede na to, ali je zlog, ki ga uredničuje, odprt ali zaprt.

- (10) K nemu sem grozovitnu trdu zvezan,
pogledaj, človek, kakšno pruti tebi ima ljubezen. (101, 102)
(11) Pogledaj, grešni človek, moja podoba!
kaj za eno nastudinust sem jest zadobu. (221, 222)

Tudi v tem primeru delujeta pri izboru glasovne olajšave, kakršno baročnemu verzifikatorju pri oblikovanju rime nudi izročilo, silnici vzporejanja (primer 8) in prisposodabljanja (primeri 9–11).

Medsamoglasniški soglasniki v ženski rimi in izglasni soglasniki v obeh naglasnih tipih rime alternirajo med seboj glede na bližino mesta artikulacije, npr. *n/m* (7), *n/l* (5), *n/v* (1), *n/b* (1); *d/b* (2), *d/g* (2), *d/ž* (1) itd., isto velja tudi za soglasniške skupine; tako razvezane rime najpogosteje oblikujejo skladenjske paralelizme, mestoma pa tudi ekspresivne podobe:

- (12) O, Marija, ali vidiš štrike:
močne, trdne ter grozovitne. (79, 80)
(13) To čisto inu svetu obličje,
katero vse grešnike k sebi kliče. (496, 497)
Kadar pak gledam nega svetu obličje,
le to me k jokanju žalostno k sebi kliče. (780, 781)

Isti učinek ima mestoma tudi združevanje zaprte in odprte ženske klavzule z rimo:

- (14) Bulši bi blu, de bi se biu
na svet rodiu en *kamen*,
koker en človek, kir pride živ
noter v paklenske *jame*. (184, 186)

3 **Slovnična zgradba rime.** Ker je verz *Škofjeloškega pasijona* skladenjsko sklenjen in ker je njegova edina ubeseditvena konstanta rima, ki je največkrat (v 90,3 odstotka) zaporedoma (po vsej verjetnosti zato, da bi si recitator besedilo, ki ga govori, lažje zapomnil), je razumljivo, da v besedilu prevladujejo gramatični mehanizmi rimanja:

Preglednica 3:
Slovnična zgradba rime

	Gramatična rima		Negramatična rima	
	abs.	%	abs.	%
ženska rima	247	80,19	61	19,81
moška rima	78	62,4	47	37,6
skupaj	325	75,06	108	24,94

Ti mehanizmi delujejo tudi v zvočno in pomensko zelo izpostavljenih monorimnih segmentih:

- (15) S tem mečam je Petrus Malkusa **ranu**,
 Jezus pak taistega s sojo sveto močjo **ozdravu**,
 ker je nemu to uho zopet **perstavu**
 ter je nemu to zdravje **perpravu**. (87—90)
- (16) Glihi viži sem jest mogou h tebi **priti**,
 de ti imaš od mene potroštan **biti**,
 ti moreš ta kelih srčno **piti**,
 oku očesh te grešnike **odrešiti**.
 Tudi moreš kervavi pot **potiti**
 jeno vola očeta nebeškega **napolniti**. (380—385)

Skladenjske paralelizme — in to je videti iz primerov 15 in 16 — v *Škofjeloškem pasijonu* najpogosteje sklepajo glagoli; rim, v katerih je glagol udeležen, je v celotnem besedilu 317 (ali 73,21 odstotka), od tega pa je kar 251 (ali 57,97 odstotka vseh rim) gramatičnih. Delež glagolskih oblik v Maruščevi rimi je takle:

Preglednica 4:

Glagolske oblike v Maruščevi rimi

	Gramatična rima		Negramatična rima		Skupaj	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
osebne oblike	65	20,5	34	10,73	99	31,23
deležnik	105	33,12	27	8,52	132	41,64
nedoločnik	81	25,56	5	1,57	86	27,13
skupaj	251	79,82	66	20,28	317	100

Med negramatičnimi rimami, v katerih je kot komponenta udeležena glagolska oblika, je v *Škofjeloškem pasijonu* nekaj izvirnih in netipičnih:

- (17) Jest padem dol pod ta **križ**,
 zahvalem za gnado tojo,
 da se ti dones vreden **striš**,
 izveličaš to dušo mojo. (754, 756)
- (18) Hola, bratje, poglejte to trda **žila**,
 koku se mu bode okuli hrbta **ovila**. (464, 465)
- (19) Kateri zdej močno per srci se **smili**,
 te Judje očjo imeti mrtuga **po sili**. (614, 615)
- (20) Steber težak in **krvav**
 nam kaže, kar je Kristus za nas **prestal**. (99, 100)

- (21) Zakaj jest sem ga vprašou, kje je on hodu, kje je **biu**,
per meni se je skayou do konca **potrpežliu**. * op. (436, 437)

4 **Semantika rime**. Netipične in izvirne glagolsko-neglagolske negramatične rime, ki so posejane med gramatičnimi, so dokaz, da v Maruščevem besedilu rima ni zgolj mehanični sklep verza in dvostišja (redkeje kitice), ampak da kot posebno izrazilo zaznamuje del predstavljenega sveta, ga tako izpostavi in oceni.

4.1 Za primerjavo s protestantovsko rimo (Pretnar, 1987) navedimo iz Maruščevega slovarja rim tiste pare, v katerih se kot ena izmed komponent pojavljajo leksemi *bog*, *človek* in *svet*:

BOG (0,0115): **bog** (0,0069) — **dolg** (0,0023), **nadlog** (0,0023), **gospod** (0,0023); **boga** (0,0046) — **samiga** (0,0023), **le ta** (0,0023),
ČLOVEK (0,0092): **ludi** (0,0092) — **oči** (0,0023), **zamudi** (0,0023), **zgoti** (0,0023), **pogubi** (0,0023),
SVET (0,0092): **svet** (0,0023) — **let**; **sveta** (0,0023) — **le ta**; **na sveti** (0,0046) — **vzeti** (0,0023), **živeti** (0,0023).

Okoli tradicionalnih jeder rimanja Marušec ne razpleta novih pomenov, bolj srečno roko ima pri kontrastiranju s tavitološko rimo:

- (22) Ozana *na visokusti*,
katero mi pojemo žegnana iz usti,
kateri pride *iz visokusti*. (557, 559)
(23) Poklican biu se z drugeme
ven s te *Haidovske vere*,
zaslužu to zveličane
te *prave kršanske vere*. (773 : 6,8)

in pri izvirnem rimanju, ki mu ga omogoča neenotna pravopisna norma: nedoločnik *umreti* piše Marušec v rimani klavzuli na tri načine: *umreti*, *umrejte* in *vmrt* in vsak od njih mu daje možnost drugačnega rimanja:

- UMRETI: Ah, vi grešniki, skuste vaše oči *odpreti*
ter premislite, kar živi, more enkrat *umreti*. (159, 160; 177, 178)
UMREJTE: Ven je! On more *umrejte*.
Na križavah gavgah je nemu *vesejte*. (656, 657)
Jest želim posehmalu rajše *umrejte*,
koker pak več u te pregrejhe *živete*. (682, 683)
VMRT: Oh, de bi mogla enkrat *vmrt*,
bi ota še več trpeti,

ali pred mano beži ta *smrt*,
morem večnu živeti. (211, 213)

Najbolj izvirno rimanje — namreč rimo *vmrt/smrt* — mu omogoča najmanj knjižna oblika nedoločnika, za katero se je odločil in jo kontrastno sopostavil najvišji nedoločniški obliki pomensko ravno nasprotnega glagola: *živeti*.

5 *Namesto sklepa*. Zgled, s katerim smo sklenili kratko razpravljanje o pomenu, ki ga dodajajo rimani izrazi celotnemu besedilu, naj sklene tale spis: rima v Maruščevem *Škofjeloškem pasijonu* zaradi posebne verzne in besedilne funkcije ni mogla biti ravnodušna tako do izročila kot do sočasnega regionalnega slovenskega rimanja. V součinkovanju obeh silnic nastajajo ob tradicionalnih tudi sveže in izvirne rime, ki na izpostavljenih mestih dodatno pomensko bogatijo sporočilo.

Literatura

Jože Faganel, 1987: *Škofjeloški pasijon, diplomatični prepis, preprosta fonetična transkripcija s prevodom neslovenskih delov besedila* (Ljubljana).

Anton Koblar, 1892: »Pasijonske igre na Kranjskem«, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, letnik 2 (Ljubljana).

France Koblar, 1972: »Oče Romuald-Lovrenc Marušič, Škofjeloški pasijon«, *Škofjeloški pasijon*, *Monumenta litterarum slovenicarum* 11 (Ljubljana).

Josip Mantuani, 1916: »Pasijonska procesija v Loki«, *Carniolia*, letnik 7 (Ljubljana).

Tone Pretnar, 1987: »Med gramatičnim paralelizmom in zvočno figuro: o rimi v protestantovski pesmi 16. stoletja«, *16. stoletje v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, ur. Breda Pogorelec (Ljubljana).

Nova glasba v Škofjeloškem pasijonu 1999-2000

DR. ANDREJA MISSONA IN TONETA POTOČNIKA¹

Že v mojih dosedanjih raziskavah in ugotovitvah ter številnih citiranjih o prisotnosti glasbe v izvorniku *Škofjeloškega pasijona* (ŠP) iz leta 1721 je bilo ugotovljeno, da se od takrat ni ohranilo čisto nič razen omemb glasbe v samem tekstu kot so n. pr.:

- »... z bobnom ...«,
- »... pojeta Hozano ...«
- »... dva bobnarja ... (en) piskač ...«
- »... bobnar ...«
- »... s harfo ...«
- »... gospodje glasbeniki/muzikanti ...«

in kar se tekom izvirnega besedila avtorja tega edinega slovenskega ohranjenega dramatskega besedila v celoti potem še nekajkrat ponavlja v podobnih in različnih kombinacijah. Vse pa navaja k temu, da je ŠP vseskozi, od krstne izvedbe leta 1721 na veliki petek v starodavni Škofji Loki glasba vsekakor spremljala in bila njegov sestavni del. Tako lahko ob prvi ohranjeni podobi »Piskačev pri pasijonski procesiji« iz l. 1616 poslušamo enega izmed edinih ohranjenih fragmentov glasbe za lutnjo, ki naj bi jo l. 1924 odkril in transkribiral eden prvih slovenskih raziskovalcev ŠP dr. Josip Čerin. Tokratni izvajalec edine ohranjene, restavrirane, transkribirane in posnete glasbe na čembalu je Milko Bizjak.

Za novo glasbo, ki sta jo za spektakel v letih 1999 in 2000 za novo postavitev ŠP v Škofji Loki prispevala skladatelj in glasbeni pedagog dr. Andrej Misson (roj. 1960) in organist in glasbeni pedagog Tone Potočnik (roj. 1951) - oba domačina - je prvi izmed njih (A. Misson) v *Loške razglede* (LR, 46/1999) zapisal obširno razlago o svo-

1 Omenjeno besedilo je bilo prebrano (s slikovnim in tonskim gradivom-ilustracijami) kot referat na 3. mednarodnem znanstvenem simpoziju *Pasionske baštine/Pasijonske dediščine* v Vrbniku na otoku Krku, 25.-28. apr. 2002 in objavljeno v razširjeni obliki (z notnimi primeri) v *Zborniku MUKA kao nepresušno nadahnuće kulture*, Zagreb 2003, str. 341-54.

jem, inštrumentalnem deležu. Te se bomo v tem primeru ob znanih odlomkih tonskih posnetkov in pa skupaj z dosegljivimi notnimi slikami tudi najbolj držali; zraven pa bomo sledili tej novi glasbi kronološko po slikah omenjene procesije. Zato si je avtor po svojih besedah zadal nalogo:

- »uglasbiti ... *tip ljudske pasijonske igre, izvedene na prostem*«,
- »*ponujeno je bilo sodelovanje loške pihalne godbe ...*« oziroma pravilno: članov *Mestnega pihalnega orkestra*,
- »... *število pa je bilo odvisno od tehničnih pogojev organizacije pasijona*«,
- »*namen je bil poudariti arhaičnost in nekoliko tudi sorodnost z izvorno postavitvijo in nekdanjimi izvedbami*«,
- »*umetniška skladnost z vokalnimi skladbami, ki jih je oblikoval kolega Anton Potočnik in s tem umetniška celovitost vokalne in inštrumentalne glasbe*«,
- »*glasba pa naj bi še dodatno dopolnjevala osnovna čustva pasijona*«.

Z vsemi temi kriteriji se je Andrej Misson lotil treh spletov skladb, kar vse seveda zelo spominja na glasbeno askezo izvirnika očeta Romuladna, patra Lovrenca Marušiča (1676-1748), kapucina v Škofji Loki, doma sicer iz primorskega Štandreža v davnem letu 1721. To so:

- spremljevalna glasba za otroški glas in portativ,
- inštrumentalni trio – piskač in dva bobnarja (7. prizor) in
- sklepna pihalna godba (20. prizor).

Za izhodišče sta avtorja izbrala in upoštevala **gregorijanski koral** na napev »**Lube moj oča inu Buh**«.

Glasbena zgodba obeh avtorjev pa se začne z najbolj pogosto uporabo bobnov, najprej velikega bobna, ki dejansko v različnih kombinacijah tudi največkrat nastopa v zadnjih procesijskih oblikah ŠP (1999-2000), kar je tudi v skladu s frekvenco pojavnosti teh izrazov v Romualdovem izvirnem besedilu (tam se boben, bobnar, ... pojavi najmanj 12-krat!). Pred *prvim prizorom – Rajem* že prvič nastopi *bobnar* z velikim bobnom.

Posebni sklop teh predstav ŠP (1999-2000) pa pomeni še vključitev številnih onomatopoetskih glasbenih vložkov v predstavitvi številnih in različnih cehov, ki organsko povezujejo ŠP v *četrtem prizoru – Cehi*. Po izjavi enega izmed avtorjev (inštrumentalne) glasbe dr. Andreja Missona, je tudi slednja v celoti nastala med njim in režiserjem Antonom Kokaljem. Ti si sledijo takole: *ceh kovačev*, ki jih ozvočujejo kladiva, *ceh lončarjev* ali *lončarski ceh* in *zidarski ceh* (skupaj!) z drgalnimi bobni, čevljarški ceh z *deščicami* oziroma *kopiti*, *pekovski ceh* predstavljajo z množično ali skupinsko izvedbo kuhlalice ob spremljavi (velikega) bobna, za *mesarski ceh* so na razpolago v izboru tega res enostavnega pa zvočno spet efektnega inštrumentarija noži, *krojaški ceh* predstavljajo škarjice.

V *Petem prizoru – Vhodu v Jeruzalem* se pojavi že omenjeni **koral »Lube moj oča inu Buh«** v izvirni a cappella obliki, sledi pa še *Hosana*; tokrat je to avtorsko delo Toneta Potočnika, pionirja raziskav in obujanja **gregorijanskega korala** na Slovenskem.

V *Sedmem prizoru – Samosnu* je najbolj iskriva in izvirna Missonova inštrumentalna glasba, spet komponirana na zdaj že znani koral za »piskača in dva bobnarja«, konkretno za klarinet in dva (mala) bobna. Ob tem, ko poslušamo ta fragment, lahko vidimo tudi transkripcijo notnega zapisa klarinetove linije (uglašen v B), ki je kar najbližja cit. *koralnemu napevu*, mala bobna pa sta kolikor toliko (ritmično) uglasena z velikokrat ponavljajočim se ritmom (velikega) bobna.

Iz *Dvanajste podobe – Hieronim* imamo na voljo posnetek odlomka petja Kralja Hieronima, solistični, a cappella vložek; v tej izvedbi ga je pel baritonist Zdravko Veber, verzirani pevski ljubitelji; spet **avtorsko delo Toneta Potočnika**.

Tudi arija dečka - *Kupida* (solo) iz *Sedemnajstega prizora – Mati sedem žalosti*, ki jo je pel Primož Poglajen solo, je v **avtorstvu Toneta Potočnika**.

Vloga *David*a »s harfo« izhaja iz *Osemnajstega prizora – Skrinje zaveze*; tokrat v vlogi Marjana Peternelja s spremljavo male ali tudi prenosne harfe, še enega izmed verziranih pevskih ljubiteljev; spet gre za **Potočnikov avtorski prispevek**.

V finalu, *Devetnajstem prizoru – Božjem grobu* pa nastopijo *Gospodje muzikanti – Godba*.

Tudi za ta inštrumentalni glasbeni fragment je morala biti ta glasba preprosta, pisana za zasedbo, ki jo je določal režijski okvir. Zato so načrtovali sodelovanje dvanajstih izvajalcev, ki naj bi hodili v parih. Zasedba je povzemala standardno zasedbo: pikolo in flavto, dva klarineta, dve trobenti (in še ena, torej še 3., kasneje dodana!), dve pozavni, tuba in štiri tolkala oz. tolkalisti. Tudi ta zasedba je nekako ustrezala prvotnemu sodelovanju inštrumentalistov: piskač, brenkalist, tolkalisti, ki je tudi tedaj - pred stoletji - določala dostopno zasedbo iz vrst ljudskih, mestnih, potujočih in dvornih glasbenikov. Njen avtor - dr. Andrej Misson - se je tudi za ta inštrumentalni stavek odločil nasloniti se na **gregorijanski koral**. Še dodatno arhaičnost pa je poudaril z uporabo paralelnega organuma, prilagojene zasedbi pihalne godbe. Tako je izhodišče te glasbe spet **koralni napev »Lube moj oča inu Buh«**. Nanj je avtor skomponiral žalno koračnico v variacijski obliki rondoja - stalni refren se izmenjava s kupleti. Gibanje koračnice je izbrano hote, kajti glasbeniki delo izvajajo deloma promenadno. Najlažje pa je to izvedljivo v ritmu počasnega koraka.

Glasbo za obe sodobni procesijski uprizoritvi ŠP v letih 1999 in 2000 sta avtorja oblikovala v »starinskem slogu« povezano s celostno idejo uprizoritve *pasijona*, ki je upoštevala tradicijo prvotnih postavitev, od izbire scene, kostumov, režijskega koncepta in nenazadnje besedila samega, ki ima še vedno sintaktično obliko nekdanje slovenščine. Uporaba kompozicijskih sredstev paralelnega organuma

je bila izbrana hote, da bi bila poudarjena starinskost, deloma pa tudi bolj kot retrospektivna kompozicijska tehnika. Le-to skladatelji prejšnjega in tega stoletja radi uporabljajo za izhodišče pri ustvarjanju tovrstnih novih skladb; če v tej zvezi omenimo le enega najbolj popularnih te vrste, Nemca Carla Orffa (1895-1982). Potočnikov avtorski delež je za razliko od Missonovega slišati v vseh vokalnih in vokalno-instrumentalnih delih.

Za upravičenost take ali drugačne, nove, umetno komponirane glasbe avtorjev dr. Andreja Missona in Toneta Potočnika pa je potrebno videti in slišati celotno postavitev omenjene procesijske postavitve ŠP v letih 1999 in 2000 in ki je mogoča zlasti še po videu zapisu *MOPS, s. p.* (Marjan Cerar, Škofja Loka) v trajanju nekaj čez 100 min. (*Škofjeloški pasijon-Pocessio Locopolitana 1721-1999*).

Povsem tem omenimo še dvoje dramskih in glasbenih obravnav ŠP na Slovenskem: po izvirniku *Processione Locopolitana in die Parasceves* so delo, ki je bilo krstno uprizorjeno v *Drami SNG* v Ljubljani 16. dec. 2000, oblikovali: avtor transkripcije Jože Faganel, režiserka in scenografinja Meta Hočevar, kostumografinja Jasna Vastl, dramaturg Igor Lampret, **skladatelj Aldo Kumar** (roj. 1954), koreografinja Tanja Zgonc idr. in pa vokalno-instrumentalno delo **skladatelja Alojza Srebotnjaka** (roj. 1931) *ŠKOFJELOŠKI PASIJON* za solo glasove, mešani zbor in orkester, katerega krstna izvedba je bila v *Gallusovi dvorani* ljubljanskega *Cankarjevega doma* 8. marca 2002. Izvedli so ga pevski solisti: Jurij Reja/tenor, Rebeka Radovan/sopran, Mirjam Kalin/alt in Saša Čano/bas, *Komorni zbor RTV Slovenija* z zborovodko Uršo Lah, *Domžalski komorni zbor* z zborovodjem Tomažem Pirnatom, *SIMFONIKI RTV Slovenija* in dirigent Marko Munih.

Literatura:

- Križnar, F., *Glazbena dramaturgija Škofjeloške pasije* (v.: zbornik *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*, Zagreb 2001, str. 389-410),
- Križnar, F./Pinter, T., *Sodobni slovenski skladatelji/Contemporary Slovene Composers*, Ljubljana 1997,
- Križnar, F./Pinter, T., *Sto slovenskih skladateljev*, Ljubljana 1997,
- Misson, A., Arhiv, rokopisno in tiskano gradivo,
- Misson, A., *Instrumentalna glasba v zadnji postavitvi Škofjeloškega pasijona* (v.: *Loški razgledi*, Škofja Loka 46/1999, str. 79-82),
- Potočnik, T., Arhiv, rokopisno gradivo, *Škofjeloški pasijon*, postavitvi v letih 1999 in 2000 (avdio in video zapisa).

Škofjeloški pasijon, priredba Meta Hočevar, foto: Arhiv SNG DRAMA Ljubljana

Skrivnost trpljenja Jezusa Kristusa po Luku

Kontinuiteta Kristusovega trpljenja s trpljenjem prerokov

Vprašanje trpljenja že od nekdaj zbuja številna vprašanja, na katera skuša poiskati odgovore tudi knjiga knjig, Sveto pismo. Presenetljivo je, da Bog v človeško zgodovino ne vstopa kot zmagoviti in strašni Bog, ki v svet in človeško zgodovino posega z nasiljem, ampak kot nebogljjen otrok v betlehemskih jasliah, ki mora bežati pred tiranskim vladarjem, kot tisti, ki ozdravlja človeške bolezni in bridkosti in kot trpeči pravični, ki za človeka daje samega sebe. Po slovesnem vstopu v Jeruzalem, ko ga množice pozdravljajo kot kralja, se njegova pot nenadoma dramatično konča na najbolj sramoten način, ki si ga je mogel zamišljati tedanji svet – s smrtjo na križu.

Ob trpljenju, ki je človeku tako težko razumljivo in doumljivo, se pojavlja vprašanje, zakaj je moral biti slednjega deležen celo Božji Sin. Ob prebiranju Svetega pisma, ki govori o usodi pravičnih, posebno še prerokov, lahko vidimo, da se Jezus Kristus s svojim bivanjem na svetu na radikalen način pridruži preganjanim vseh časov. Šele v povezavi z Jezusom Kristusom njihovo »nesmiselno« trpljenje zasije v svojem pravem pomenu – postane delež našega odrešenja.

Zgodovinske pripovedi iz Stare zaveze vsebujejo številne primere, ki pripovedujejo, da so bili Gospodovi služabniki poklicani ne le k trpljenju, ampak celo k temu, da dajo svoje življenje. Številne vodilne figure Stare zaveze se zaradi trpljenja, ki jih je v življenju zadelo, imenujejo Gospodov služabnik in so v Novi zavezi pojmovane kot tipi Kristusa. V njihovem sprejemanju krivičnega trpljenja lahko te služabnike obravnavamo kot anticipacijo Kristusovega trpljenja v Novi zavezi. Povzetek vse odrešijske zgodovine najdemo v Neh 9, ki razglša, da se je izraelsko ljudstvo upiralo Bogu in ubijalo njegove preroke (v. 26). Mt 23,35 in Lk 11,51 pa podobno govorita o pravični krvi, ki je bila prelita na zemlji od pravičnega Abela do Zaharija. Ob tem se postavlja vprašanje, ali Stara zaveza obljublja prihod idealnega Gospodovega služabnika, ki bo poklican, da trpi in celo umre.¹ Eno izmed najbolj jasnih besedil, ki govorijo o usodi te idealne figure, najdemo v

1 Prim. C. H. Scobie, *The Ways of Our God*, Eerdmans, Grand Rapids 2003, 403-404; J. F. A. Sawyer,

četrtem spevu o Gospodovem služabniku (prim Iz 52,13-53,12).² Po Scobieu ni dvoma, da je Izaijev Gospodov služabnik ključna kategorija novozaveznega razumevanja Jezusa.³ Poleg podobe zmagoslavnega in nasilnega Mesija, ki je prevladovala v Izraelu, je obstajalo tudi povsem drugačno izročilo, po katerem morajo Božji poslanci trpeti nasilje od svojih sovražnikov.

Najstarejše krščanske razlage Iz 52,13-53,12 tako najdemo v novozaveznih navedbah Stare zaveze. Jezus kot Gospodov služabnik deleži v trpljenju Božjega ljudstva in ga prevzema nase. Jezus se ne le identificira s trpljenjem, ampak je tudi on sam Božji služabnik, v čigar življenju in smrti je imelo trpljenje veliko vlogo. Kot pričakovani Mesija je Gospodov služabnik res prinesel odrešenje, vendar na način, ki je ironičen.⁴ V Jezusovem času so namreč figuro trpečega služabnika, o katerem govori prerok Izaija, povezovali z Izraelom (ne pa z Mesijem), po drugi strani pa je bila podoba Mesija identificirana z zmagovitim kraljem iz Davidovega rodu (toda nikoli s trpečim služabnikom). Mesija in Gospodov služabnik sta bila torej med seboj izključujoči se kategoriji.

V zadnjih dveh stoletjih pred Kristusom se je med mnogimi pobožnimi Izraelci zbudilo upanje, da bo Bog pravičnega, ki je bil preganjan in ubit, rešil iz smrti in mu dal nebeško slavo.⁵ Prva Cerkev zato ni le trdila, da je Jezus združil vlogi Mesija in trpečega služabnika, ampak, da je bila združitev obeh vlog v skladu s Svetim pismom. To je presenetljiv preobrat glede na prevladujoča starozavezna pričakovanja zmagoslavnega

The Fifth Gospel, Cambridge University Press, Cambridge 1996, 187-188.

2 Bil je zaničevan in zapuščen od ljudi,
mož bolečin in znanec bolezní,
kakor tisti, pred katerim si zakrivajo obraz,
je bil zaničevan in nismo ga cenili.

4 V resnici je nosil naše bolezni,
naložil si je naše bolečine,
mi pa smo ga imeli za zadetega,
udarjenega od Boga in ponižanega.

5 On pa je bil ranjen zaradi naših prestopkov,
strt zaradi naših krivd.

Kazen za naš mir je padla nanj,
po njegovih ranah smo bili ozdravljeni.

6 Mi vsi smo tavalí kakor ovce,
obrnili smo se vsak na svojo pot,
GOSPOD pa je naložil nanj
krivdo nas vseh. (Iz 53,4-6)

Prevodi besedil po: *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*, Slovenski standardni prevod, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 1996.

3 Prim. C. H. Scobie, n. d., 415.

4 Prim. P. Stuhlmacher, *Isaiah 53 in the Gospels and Acts*, v: B. Janowski (ur.), P. Stuhlmacher (ur.), *The Suffering Servant*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan-Cambridge 2004, 153-161.

5 Prim. C. H. Scobie, n. d., 403-404; J. F. A. Sawyer, n. d., 187-188.

Mesija. Obe kategoriji je prvi združil Jezus ali vsaj prva Cerkev.⁶ Velikonočne priče so s pomočjo Jezusovega samorazumevanja prvič lahko povezale besedilo o Gospodovem služabniku z zgodovinsko figuro in Jezusovo trpljenje razlagale odrešenijsko.⁷

Trpljenje Jezusa Kristusa v Lukovem evangeliju

Trpljenje Gospodovega trpečega služabnika je bilo v delih cerkvenih očetov pogosto pojmovano kot predpoda trpljenja Jezusa Kristusa. Zato bom v nadaljevanju predstavila trpljenje in smrt Jezusa Kristusa, kot ga je predstavil evangelist Luka. Lukov evangelij najbolj izrazito poudarja tesno povezanost Jezusovega trpljenja s trpljenjem prerokov.⁸ Kljub temu da Luka uporablja veliko gradiva, ki mu je skupno z Matejem, Markom in po mnenju nekaterih avtorjev tudi z Janezom, nekatere pripovedi in poudarke najdemo le pri njem. Luka izrazito poudarja Jezusovo usmiljenje, odpuščanje in sočutje. Še posebno izstopa Lukovo povabilo k odločitvi za hojo za Jezusom ali za vladarjem tega sveta. Izmed sinoptikov vidi samo Luka v Jezusovem trpljenju globoke razsežnosti boja med dobrim in zlim. Lukova pripoved o Jezusovem trpljenju in križanju je tako neločljivo povezana z motivom konflikta.⁹

Glavni poudarki Lukovega evangelija so naslednji: 1. Kontinuiteta Jezusovega trpljenja s trpljenjem prerokov v Stari zavezi. Jezus gre v Jeruzalem, ker prerok ne more umreti zunaj Jeruzalema, mesta, ki mori svoje preroke (prim. Lk 13,33-34). 2. Vabilo postati Jezusov učenc oz. posnemovalec. Jezusovo trpljenje je kmalu postalo zgled za

6 Prim. C. H. Scobie, n. d., 410-412.

7 Prim. P. Stuhlmacher, n. d., v: B. Janowski (ur.), P. Stuhlmacher (ur.), n. d., 153-160.

8 Avtorja Lukovega evangelija staro krščansko izročilo enači s »Pavlovim spremljevalcem« Lukom, ki ga omenjajo Pavlova pisma (prim. Kol 4,14; 2 Tim 4,11; Flm 1,24). S tem mnenjem soglašajo tudi drugi cerkveni pisatelji. Po Marshallu izvira izročilo, ki ga podajajo prvi cerkveni pisatelji, iz prve polovice 2. stol. Kot argument v prid Lukovemu avtorstvu so mnogi navajali tudi njegov poklic, toda nekateri razlagalci menijo, da evangelistovi skrbni opisi ozdravitev in boleznim nimajo velike teže. Večina sodobnih biblicistov meni, da pisec tretjega evangelija ni Luka, toda mnogi ugledni poznavalci še vedno zagovarjajo tradicionalno stališče glede avtorstva.

Mnenja razlagalcev, kdaj naj bi nastal Lukov evangelij, so prav tako deljena. Številni menijo, da je Luka doživel padec Jeruzalema, do katerega je prišlo leta 70. Nekateri razlagalci umeščajo nastanek dela pred leto 70, medtem ko drugi menijo, da je delo nastalo v 80. letih. Tudi kraj nastanka dela je predmet ugibanj. Stara izročila omenjajo Rim in grški pokrajini Ahajo in Beocijo; sodobni biblicisti pa menijo, da je delo nastalo v Cezareji, Dekapolisu ali Mali Aziji. Prim. *Uvod v evangelij po Luku*, v: *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*, SSP, 1555-1557; I. H. Marshall, *The Gospel of Luke*, The Paternoster Press, Grand Rapids 1978, 33-35.

9 Prim. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke*, Doubleday, New York 1981-1985, 1366-1367; D. L. Bock, *Luke*, Baker Books, Grand Rapids 1994, 1698; J. B. Green, *The Gospel of Luke*, Eerdmans, Grand Rapids 1997, 744; P. J. Achtemeier, J. B. Green, M. M. Thompson, *Introducing the New Testament. Its Literature and Theology*, Eerdmans, Grand Rapids 2001, 170; J. B. Green, *The Theology of the Gospel of Luke*, Cambridge University Press, Cambridge 1995, 66.

trpljenje in preganjanje njegovih posnemovalcev (prim. Apd 7,45-8,1). 3. Vloga Sata-
na v Jezusovem trpljenju. 4. Vloga judovskih voditeljev, rimskih oblasti in množice. 5.
Med apologetskimi motivi lahko omenimo številne izjave o Jezusovi nedolžnosti.¹⁰

Analizo besedila Lukovega poročila o Jezusovem trpljenju, smrti in vstajenju bomo
pričeli s prizorom Jezusove molitve v vrtu Getsemani. Večina večjih prizorov v Luku
ima vzporednice v Marku, z izjemo prizora zaslišanja pred Herodom, jeruzalemskih
žena na poti na kraj križanja in spokorjenega hudodelca. Kljub temu se Luka v struk-
turi in tonu močno razlikuje od Marka. Pri Luku namreč Božja ozdravljajoča in odpu-
ščajoča moč delujeta že pred Jezusovo smrtjo.¹¹

Lukovo poročilo o Jezusovi molitvi na vrtu Getsemani je krajše kot Markovo in
vsebuje nekatere podrobnosti, ki jih pri Marku ne najdemo. Lukov prizor je preprost.
Jezusova dvojna spodbuda učencem, naj molijo, oblikuje okvir njegove molitve.¹² Luka
pravi, da je Jezus molil¹³ kleče.¹⁴ V nasprotju z Markom in Matejem ta drži poudarja
Jezusovo ponižnost. Naročilo učencem v v. 40, naj molijo, da ne pridejo v skušnjava,
verjetno namiguje na Lk 22,28-38, še posebno na Lk 22,31. V tej preizkušnji skuša
Satan učence voditi k odpadu. Molitev jih bo zaščitila pred nezvestobo. V molitvi v v.
42 Jezus omenja starozavezno figuro keliha, iz katerega bo moral kmalu piti. V Stari
zavezi je bil kelih povezan z Božjo jezo, medtem ko je v Novi zavezi pogosto povezan z
Jezusovim trpljenjem in smrtjo. V tem primeru gre najverjetneje za kelih trpljenja in ne
jeze.¹⁵ Jezus v molitvi poudarja, naj se zgodi Očetova in ne njegova volja.¹⁶ Oče Sinu ne
more prizanesti s pitjem keliha, pošlje pa mu angela, ki ga pripravi na boj s silami teme.

10 Prim. R. E. Brown, *The Death of the Messiah. From Getshemane to the Grave. A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*, Doubleday, New York 1994, 30-32, 72; J. A. Fitzmyer, n. d., 1363-1364.

11 Prim. R. E. Brown, n. d., 30-32, 72; J. A. Fitzmyer, n. d., 1366.

12 Prim. I. H. Marshall, n. d., 828; M. A. Matson, *In Dialogue With Another Gospel?*, Society of Biblical Literature, Atlanta 2001, 136, 289; D. L. Bock, *Luke*, 1762; J. A. Fitzmyer, n. d., 1438; E. E. Ellis, *The Gospel of Luke*, Eerdmans, Grand Rapids 1983, 257.

13 Mnogi strokovnjaki povezujejo to Jezusovo molitev s Ps 116. Prim. R. E. Brown, n. d., 229.

14 Običajna drža pri molitvi je bila stoja. Klečanje poudarja Jezusovo ponižnost in izjemnost situacije. Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1758; M. A. Matson, n. d., 289; J. Reiling, J. L. Swellengrebel, *A Translator's Handbook on the Gospel of Luke*, Brill, Leiden 1971, 700; E. E. Ellis, n. d., 257; P. Benoit, *Passion et résurrection du Seigneur*, Cerf, Paris 1966, 25; A. Stöger, *The Gospel According to St. Luke V 2*, 199; A. Plummer, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to S. Luke*, T&T Clark, Edinburgh 1981, 508; M. L. Soards, *The Passion According to Luke. The Special Material of Luke 22*, v: *Journal for the Study of the New Testament*, Supplement Series 14, 92.

15 Po Mansonu kelih vsebuje zavrnitev s strani ljudi z vsemi grenkimi posledicami: Judovo izdajstvo, prištetje med hudodelce, skrb ali bodo učenci odpadli, zavest izpostavljenosti Satanovi moči. Prim. W. Manson, *The Gospel of Luke*, Harper, New York 1930, 248; J. A. Fitzmyer, n. d., 1439, 1442; D. L. Bock, *Luke*, 1756, 1759; H. D. M. Spence, J. S. Exell, *The Pulpit Commentary V 16*, Eerdmans, Grand Rapids 1983, 203.

16 Luka bolj abstraktno kot Mr 14,36 izrazi, naj se zgodi Očetova volja. Samostalnik *θέλημα* se ne nanaša na kapriciozne ideje Očeta, ki svojega Sina podvrže smrti zaradi človeških grehov in žalitev, ampak na Očetov načrt odrešenja. Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1442.

Gre za pojmovanje, ki izhaja iz Stare zaveze. Bog stoji ob strani tistim, ki trpijo v skladu z njegovo voljo.¹⁷ Intenzivnost Jezusove molitve se izrazi celo v fizični reakciji – potu, ki ima videz kapelj krvi.¹⁸ Jezus je v stanju agonije (ἀγωνία¹⁹). Njen fizičen izraz izraža pot (ἰδρώς), ki se pojavi kot kaplje (θρόμβοι) krvi, ki padajo na tla.

Luka v v. 45 pravi, da se učenci pri izpolnjevanju Jezusovega naročila niso izkazali. Kljub temu jih skuša oprati krivde, s tem, da pokaže njihovo šibkost in pomanjkanje razumevanja. Čustveno napeti dogodki so vplivali na to, da jih Jezus najde speče od žalosti (»απο της λύπης«).²⁰

Množico, ki je prišla prijet Jezusa, je vodil Juda,²¹ eden izmed dvanajsterih. Glede na Lk 6,16 bi pričakovali, da bo Judu dodana oznaka Iškarjot.²² Izdati ga namerava s poljubom, ki je običajno izraz ljubezni, toda tokrat postane znamenje izdaje. Medtem ko je pri Marku Juda hladnokrvni izdajalec, ki izbere znamenje ljubečega pozdrava, da bi omogočil prijetje, Luka podaja sliko Juda, ki morda iz trenutne zaskrbljenosti in velikega čuta groze Jezusa nenavadno pozdravi s poljubom. Jezusove besede pri Luku niso svarilo pred približanjem, ampak izraz žalosti.²³

Jezusov odgovor Judu, ki ga hoče poljubiti, razkriva, da Jezus ve, kakšen je namen poljuba in slednjega razkriva tudi bralcu. Izraz *Sin človekov* v Jezusovih besedah, naslovljenih na Juda, poudarja izpolnitev Lukove napovedi o Jezusovem trpljenju (prim. Lk 9,44; 18,31-33), napovedi pri zadnji večerji (prim. Lk 22,22) in namiguje na neizogibnost tega, kar dela Juda. Glavni dejavnik, po katerem deluje Satan, je posameznik z možnostjo odločitve. Jezus Juda zato spomni, da je tisti, h kateremu pristopa z izdajstvom, Sin človekov. Zakaj je Juda izdal Jezusa, ni jasno. Luka in Janez Judovo izdaj-

17 Prim. R. E. Brown, n. d., 162, 190; D. L. Bock, *Luke*, 1760; L. Morris, *Luke*, Eerdmans, Grand Rapids 1988, 340.

18 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1761; D. L. Bock, *The NIV Application Commentary*, Zondervan, Grand Rapids 1996, 568.

19 Navedki gr. besed iz izvornika po: *Novum Testamentum Graecae et Latine*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1999.

20 Prim. I. H. Marshall, n. d., 828; M. A. Matson, n. d., 136, 289; D. L. Bock, *Luke*, 1762; P. Benoit, n. d., 26.

21 Pri Luku Jezusovo svarilo, s katerim napove izdajstvo (prim. Lk 22,21-23) sledi besedam nad kruhom in vinom (prim. Lk 22,17-20). Noben evangelist ne opisuje Judovega odhoda z obeda (omenjen le pri Jn 13,30), čeprav Juda ni z učenci, ko ti gredo z Jezusom v Getsemani. Če Luka piše v kronološkem redu, potem je Juda prisostvoval zadnji večerji. Prim. R. E. Brown, n. d., 1394-1398; L. Morris, n. d., 331.

22 Prim. V. Taylor, O. E. Evans (ur.), *The Passion Narrative of St. Luke*, Cambridge University Press, Cambridge 1972, 73. Razlage Judovega priimka Iškarjot so različne: 1. Mož iz Keriota; 2. Koničasto orožje; 3. Tisti, ki ga je izdal; 4. Prevarant – človek laži; 5. Rdečearbni – rjavega ali rdečkastega videza. Prim. R. E. Brown, n. d., 1410-1416.

23 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1449-1450; D. L. Bock, *Luke*, 1767; R. E. Brown, n. d., 259; L. Morris, n. d., 341; V. Taylor, O. E. Evans (ur.), n. d., 75, 134. Učenci so v znamenje spoštovanja poljubljali učitelje, vendar ne na lice, ampak na roko ali nogo. Prim. F. Rozman, *Razloženi evangeliji*, DZS, Ljubljana 1995, 611; F. Rozman, *Marko*, Nadškofijski ordinariat v Ljubljani, Ljubljana 1987, 177.

stvo razložita z besedami, da je vanj vstopil Satan (prim. Lk 22,3; Jn 13,27). Nekateri menijo, da je Juda še verjel v Jezusa in ga je izdal v pričakovanju, da bo Jezus ob prijetju prisiljen pokazati svojo moč.²⁴ Luka ne omili grozljivosti Judovega izdajstva. Namesto da bi dejanje pripisoval Judovemu pohlepu,²⁵ ga jasno poveže s Satanom. Gre za boj med dobrim in zlim, in tokrat konfliktu vlada zlo.²⁶ Juda je kljub temu odgovoren za svoje dejanje. Izdajstvo razkriva, da biti blizu Jezusu ni samo po sebi zagotovilo duhovnega uspeha. Zgodba o nasprotovanju Jezusu doseže s tem svoj dramatični vrh. Jezusa zavrnejo ne le Jeruzalem (prim. Lk 4,28-29) in voditelji njegovega naroda (prim. Lk 11,53-54; 19,47-48; 20,1.19), ampak celo eden izmed njegovih učencev.²⁷

Jezus s tem dogodkom vstopa v uro teme. Njegova ključna naloga po Luku je v tem, da to temo razoroži od znotraj. Ko učenci ob Jezusovem prijetju reagirajo s silo in napadejo tiste, ki so ga prišli aretirati, Jezus dogodek izrabi za zadnji čudež, o katerem poroča Lukov evangelij – Jezus ozdravi odsekano uho služabnika velikega duhovnika. Podrobnost o ozdravljenju kaže, da se Jezus ne zanaša na meč in da njegovo gibanje ne temelji na sili.²⁸

Jezus se od učencev obrne k množici, ki jo sestavlja versko, vojaško in civilno vodstvo. Pozornost usmeri k orožju, ki so ga nosili.²⁹ Njegovo vprašanje razkriva začudenje,³⁰ da so ga prišli prijet kot razbojnika (ληστήν). S tem Jezus poudari ton hinavščine, ki spremlja prijetje. Čeprav je bil dan na dan z njimi v templju, so prišli nadenj z orožjem. Prijetje Luka sklene z Jezusovo izjavo (prim. Lk 22,53), da je to ura duhovnikov in oblast teme.

24 Prim. R. E. Brown, n. d., 1401-1402; L. Morris, n. d., 331; E. E. Ellis, n. d., 248.

25 Po Luku je Juda predlagal, da bo Jezusa izdal, veliki duhovniki in tempeljski poglavarji pa so mu v zameno ponudili denar. Luka ne omenja, ali je Juda denar dejansko dobil in s tem teza, da je Juda Jezusa izdal iz pohlepa, po Marinu, izgubi svojo težo. Prim. L. Marin, *Sémiotique de la Passion. Topiques et figures*, Éditions du Cerf, Paris 1971. Lukova glavna razlaga, zakaj je Juda Jezusa izdal je, da je vanj vstopil Satan. Po krščanskem spominu je Juda umrl nasilne smrti, kar ustreza smrti pokvarjenih v Svetem pismu in klasični literaturi. Zanimivo je, da tako Matej in Apostolska dela omenjajo, da je bil denar dan Judu uporabljen za nakup zemljišča, ki se je imenovalo Njiva krvi. Poročili se razlikujeta glede časa nakupa (pred ali po Judovi smrti), glede tega, kdo jo je kupil (duhovniki ali Juda) in ali je šlo za Polje ali Njivo krvi. Prim. R. E. Brown, n. d., 243, 637, 655-660; 1394-1398

26 Prim. J. T. Johnson, *The Gospel of Luke*, The Liturgical Press, Collegeville 1991, 335; D. L. Bock, *Luke*, 1703-1704. Po Klutzu je kombinacija Jezusove politične nedolžnosti, sramotnega pohlepa njegovih sovražnikov in Satanovih moči, povezanih s človeškim nasprotovanjem, ena izmed Lukovih najljubših tem. Prim. T. Klutz, *The Exorcism Stories in Luke-Acts. A Sociostylistic Reading*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, 232.

27 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1367, 1374; D. L. Bock, *Luke*, 1704; W. Manson, n. d., 237; A. Plummer, n. d., 490, 500.

28 Prim. I. H. Marshall, n. d., 836-837; R. E. O. White, *Luke's Case for Christianity*, The Bible Reading Fellowship, London 1987, 63-64; L. Morris, n. d., 342; M. A. Matson, n. d., 298; J. B. Green, *The Gospel of Luke*, 784; V. Taylor, O. E. Evans (ur.), n. d., 134; H. D. M. Spence, J. S. Exell, n. d., 205.

29 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1772; L. Morris, n. d., 343.

30 Dejstvo, da Jezusa niso prijeli javno in brez nasilja, niti ne podnevi, je dokaz, da je prijetje neupravičeno. Prim. A. Plummer, n. d., 513.

Proces zasliševanja Jezusa se prične, ko ga privedejo v hišo velikega duhovnika (Hana³¹ ali Kajfa). Zaslišanje, ki ga Luka omenja v 22,54.63-71, je neformalno.³² Judovski svet namreč ne zasliši prič in ne izreče uradne obsodbe, le hiti, da bi Jezusa izročil Pilatu. Najbolj formalno telo vseh tistih predstavnikov Judov, ki so dvomili v Jezusovo mesijanstvo, v v. 67 Jezusa sprašuje, če je res Kristus. Jezus v odgovoru v v. 67-68 uporabi pogojnik *ἐάν*, ki poudarja nesmiselnost odgovarjanja na vprašanje. Prvi del odgovora, »*Če vam povem, mi gotovo ne boste verjeli*« (Lk 22,67), je izjava, ki je ne najdemo v drugih sinoptičnih evangelijih. Medtem ko Jezus pri Marku najprej molči (prim. Mr 14,61), pri Luku takoj odgovori z izjavo, ki je skoraj sarkastična (prim. Lk 22,67). Jezus odgovori, da njihov problem ni pomanjkanje dokazov za njegovo mesijanstvo, ampak njihova nevera. Drugi del odgovora je izjava: »*In če vas vprašam, mi gotovo ne boste odgovorili.*« (Lk 22,68). V v. 69 Jezus uporabi znano mesijansko podobo iz Dan 7,13-14.³³ Njegova opomba o Sinu človekovem in sedenju na Božji desnici se je morala njegovim izpraševalcem zdeti še bolj zgovorna kot mesto, ki naj bi ga Jezus zasedel kot Mesija.³⁴ Ironija sodnega procesa je v tem, da je Jezus obsojen za to, kar je.³⁵

V nadaljevanju (prim. Lk 23,1) je rečeno, da se je po zaslišanju pred velikim zborom vsa množica vzdignila in Jezusa peljala k Pilatu. Izraz se nanaša na starešine ljudstva, velike duhovnike in pismouke. Voditelji Jezusa najprej tožijo in namesto njegovega imena uporabljajo posmehovalni izraz *ta* (τοῦτον).³⁶ Navedejo dve pomembni obtožbi, ki zadevata judovski narod in zaključijo z bolj specifično obtožbo, kaj je Jezus storil proti Rimu. Prva obtožba je, da Jezus zavaja narod, kar je opomba na revolucionarno dejavnost. Ker je zavajanje naroda politična obtožba, Luka poudarja, da so se tisti, ki so Jezusa tožili Pilatu,

-
- 31 Catchpole, Spencer in Exell menijo, da gre verjetneje za Hana, ki ga ima Luka za pomembnejšega velikega duhovnika kot Kajfa. Prim. D. R. Catchpole, *The Trial of Jesus*, Brill, Leiden 1971, 169-171; H. D. M. Spence, J. S. Exell, n. d., 206.
- 32 Prim. E. V. Barrell, K. G. Barrell, *St. Luke's Gospel*, John Murray, London 1982, 169; A. Stöger, n. d., 209; M. L. Soards, *The Passion According to Luke*, v: *Journal for the Study of the New Testament*, Supplement Series 14, 78.
- 33 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1795; R. E. Brown, n. d., 492; D. R. Catchpole, n. d., 195-196; A. Neagoe, *The Trial of the Gospel*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, 64-69.
- 34 Po Mišni ni nihče tehnično kriv bogokletstva, če dejansko ne izgovori Božjega imena. Kljub temu drugi judovski viri, ki so nastali pred Mišno kažejo, da dejansko ni bilo treba izgovoriti Božjega imena, ampak si je človek nakopal krivdo že, če je nasprotoval Bogu. Brown meni, da bi bila lahko edina verjetna zgodovinska obtožba, da je Jezus sebi arogantno pripisoval status ali privilegije, ki pripadajo samo Izraelovemu Bogu. Prim. R. E. Brown, n. d., 531-534; A. Neagoe, n. d., 64-69; D. L. Bock, *Luke*, 1798; F. Rozman, *Marko*, 190; J. A. Fitzmyer, n. d., 1461; W. Manson, n. d., 255.
- 35 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1802; R. E. Brown, n. d., 473-475, 480-481; J. A. Fitzmyer, n. d., 1462-1463; M. A. Matson, n. d., 137; L. Morris, n. d., 345-347; T. Seland, *Establishment Violence in Philo and Luke. A Study of Non-Conformity to the Torah and Jewish Vigilante Reactions*, Brill, Leiden-New York-Köln 1995, 237; J. J. Kilgallen, *Jesus's First Trial: Messiah and Son of God (Luke 22,66-71)*, v: *Biblica* 80 (1999), 406-409.
- 36 Prim. B. Green, *The Gospel of Luke*, 808; A. Neagoe, n. d., 70; R. E. Brown, n. d., 424, 433-434; 713-716; J. T. Johnson, *The Gospel of Luke*, 370.

skoraj povsem odmaknili od religijskih tem, ki so prevladovale v predhodnem zaslišanju pred velikim zborom. Lukovi bralci vedo, da gre za lažno obtožbo. Jezus je pogosto učil ljudstvo, ni pa jih zavajal na noben način, ki bi ogrozil Rim.³⁷

Luka tudi drugo obtožbo predstavi kot lažno s tem, ko jasno pokaže, da je Jezus celo spodbujal plačevanje davkov (prim. Lk 20,20-26).³⁸ Ta obtožba pomeni, da Jezus pomeni finančno grožnjo Rimu in Pilatu kot njegovemu finančnemu administratorju. Obtožba je premetena, ker neposredno ogroža Pilata.

Tretja obtožba je najpomembnejša in je resnična, čeprav ne v smislu, kot jo pojmujejo Judje. Luka v nasprotju z Jezusovimi tožniki trdi, da se je Jezus izogibal, da bi ga imenovali Kristus (prim. Lk 22,67-71). Pilat podrobneje preveri to obtožbo in Jezusa vpraša: »*Si ti judovski kralj?*« (Lk 23,3). Jezusov odgovor je skrivnosten: »*Ti praviš.*« (σὺ λέγεις).³⁹

V odgovoru velikim duhovnikom in množici Pilat poda prvo izmed treh izjav o Jezusovi nedolžnosti. Pilat je prepričan, da Jezus ne predstavlja nobene grožnje in z besedami, da na njem ne najde nobene krivde, razglasi njegovo nedolžnost: Pilatova razsodba naj bi zadevo zaključila, vendar se to ne zgodi. Jezus je nedolžen, toda preiskava se nadaljuje, ker množica vztraja, da mora biti obsojen. Luka poudarja, da je celoten postopek, ki sledi, krivičen. Največja krivda je na judovskem vodstvu, ki pred Pilatom vztraja s svojimi zahtevami, čeprav ta razglasi, da je Jezus nedolžen. Kljub svojim običajnim naporom, da bi opravičil vlogo ljudstva pri Jezusovem trpljenju, Luka prepoznava pomembno vlogo množice pri Jezusovi smrti.⁴⁰ Proces izraža namen Judov, da bi Pilata prisilili k Jezusovi usmrtni.⁴¹ Pilat se temu upre in Jezusa diplomatsko pošlje k Herodu. Za Pilata je Herod verjetno pomenil le judovsko mnenje o zadevi. Morda se je želel le znebiti problema. Obenem pa je, s poslanjem Jezusa k Herodu, sebe odvezal odgovornosti in naredil dobro politično potezo, ki vključuje najvišjo raven judovskega vodstva. Karkoli se bo zgodilo, nihče ga ne bo mogel obsoditi zavajanja.

Prizor o zaslišanju pred Herodom omenja samo Luka.⁴² Namen odlomka je zagotoviti še eno pričo Jezusove nedolžnosti.⁴³ Lukov portret Heroda ni laskav. Poudarja Herodov nestabilen značaj, sposoben morilskega besa (prim. Lk 3,19-20; 9,7-9; 13,31-33). Glede na omenjeno ozadje, Lukove bralce presenetijo, ko v Lk 23,8 berejo, da se je Herod zelo razveselil, ko je zagledal Jezusa. Upal je, da bo videl katerega od čudežev, o

37 Prim. R. E. Brown, n. d., 739; I. H. Marshall, n. d., 851-853; J. A. Fitzmyer, n. d., 1473.

38 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1810.

39 Prim. R. E. Brown, n. d., 717, 722, 729; D. L. Bock, *Luke*, 1811; L. Morris, n. d., 348-349; M. A. Matson, n. d., 322-325; I. H. Marshall, n. d., 851-853; J. A. Fitzmyer, n. d., 1473.

40 Prim. A. Neagoe, n. d., 28, 75; D. L. Bock, *Luke*, 1807; J. A. Fitzmyer, n. d., 1476.

41 Prim. J. T. Johnson, n. d., 370; D. L. Bock, *Luke*, 1807, 1809, 1813; D. L. Bock, *The IVP New Testament Commentaries. Luke*, URL=<http://www.biblegateway.com/cgi-bin/webcommentary?book=LUKE>. 20. 3. 2005.

42 Prim. M. A. Matson, n. d., 333-334.

43 Prim. J. M. Harrington, *The Lukan Passion Narrative*, Brill, Leiden-Boston-Köln 2000, 710, 797; P. Benoit, n. d., 165-166.

katerih je slišal.⁴⁴ S krščanskega zornega kota je dogodek zagotovil drugo uradno pričo Jezusove nedolžnosti.⁴⁵ Herod je Jezusa dolgo zasliševal, toda on mu ni odgovarjal. Kljub izpraševanju Herod ne najde ničesar, kar bi zaslužilo kazen. Pridruži se vojakom, verjetno svoji straži, ki se iz Jezusa norčuje. Nazadnje ga da ogrniti v »bleščeče oblačilo« (Lk 23,11), ki je še eno znamenje Jezusove nedolžnosti.⁴⁶ Kljub moči, ki jo imata, prefekt in tetrah ne osvobodita nedolžnega človeka.

Po vrnitvi Jezusa od Heroda Pilat skliče velike duhovnike, voditelje in ljudstvo. Sklic *ljudstva* (λαός) sam po sebi nima sodne funkcije. Zanimivo je, da Luka v 23,1 govori o vsej množici; v 23,4 o dveh skupinah ljudi: velikih duhovnikih in množici; v 23,13 pa navaja tri skupine: velike duhovnike, voditelje in ljudstvo. Uporaba izraza *ljudstvo* namesto *množice* poudarja predstavitev judovskega ljudstva kot udeleženega v preganjanju Jezusa. Pilat pred ljudstvom ponovi obtožnico in izjavlja, da po polni preiskavi še vedno vztraja pri svoji razsodbi. Poudari, da Jezus ni kriv obtožb, ki jih oni navajajo, in da je tudi Herod prišel do istega sklepa. Pilat tako pri Luku trikrat razglasi Jezusovo nedolžnost. Prva razglasitev izraža, da je nedolžen glede obtožbe, da zavaja ljudstvo. Druga razglasitev pravi, da je njegovo nedolžnost potrdil tudi Herod. Tretja pa ga razglašča za nedolžnega česarkoli, kar bi bilo vredno smrti. Pilat se je zato odločil, da bo Jezusa kaznoval in izpustil.⁴⁷ Dejstvo, da Pilat Jezusa razbremeni vseh ostalih kazni, predlaga, da je celo bičanje kompromis, da bi ugodil množicam. Če ne bi bilo javnega pritiska, bi Jezus lahko svobodno odšel.

Zanimivo je, da pri Luku v nasprotju z Markom, Matejem in Janezom, Pilat ne vpraša množice, ali naj Jezusa izpusti. Želja izpustiti ga, je razglašena kot razsodba. Množica kljub temu zahteva Baraba namesto Jezusa. Pilatu kriči, naj jim izpusti Baraba, Jezusa pa naj križa. Dejstvo, da je ime Baraba ohranjeno v izročilu, dokazuje, da je bil Baraba eden izmed najslavnejših hudodelcev. Samo Luka poudarja informacije o Barabovih zločinih in s tem poudari krivičnost dogodka. Imperativi, s katerimi množica komunicira s Pilatom, zavračajo njegov načrt osvoboditi Jezusa in imajo učinek prisile. *Ljudstvo* (λαός) se tu prvič pojavi kot aktivni soudeleženec.⁴⁸

44 Prim. R. E. Brown, n. d., 769-770; J. M. Harrington, n. d., 729; D. L. Bock, *Luke*, 1819. Mnogi raziskovalci menijo, da je Luka za Pilata in Heroda že prej naredil pripovedne uvode. Oba sta bila omenjena v morilskem kontekstu. Herod je obglavil Janeza Krstnika, Pilat pa je pobil Galilejce. Toda sedaj presenetljivo odlašata umoriti Jezusa, ko imata celo pravno možnost, da bi to storila. Prim. J. T. Johnson, n. d., 368.

45 Prim. I. H. Marshall, n. d., 854.

46 Prim. I. H. Marshall, n. d., 856-857; R. E. Brown, n. d., 776; B. Green, *The Gospel of Luke*, 805-806; J. M. Harrington, n. d., 759-760, 763; J. A. Fitzmyer, n. d., 1482.

47 Prim. J. T. Johnson, n. d., 373. Tridelna razglasitev nedolžnosti s strani rimskih avtoritet je pomembna za krščansko razumevanje Jezusa kot trpečega pravičnega, čigar smrt ni kazen za njegove zločine, ampak žrtev za druge. Prim. J. B. Green, *The Theology of the Gospel of Luke*, 68; M. A. Matson, n. d., 342-343, 346-352; R. E. Brown, n. d., 789-793; J. A. Fitzmyer, n. d., 1484-1488; A. Neagoe, n. d., 83-85.

48 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1827.

Dve poglavji dolg kristološki konflikt evangelijev, ki je na rimskem sojenju izražen v pojmih Jezusove nedolžnosti, se konča s kratko izjavo, da je njihovo vpitje postajalo čedalje glasnejše. Prevladovali niso argumenti, ampak glasovi, kriki. Luka s tem izraža, da Jezusovi nasprotniki niso bili sposobni zbrati dokazov, ki bi potrjevali Jezusovo krivdo. Uspeli so le zaradi pritiska, ki je Pilata prisilil, da jim je Jezusa izročil.⁴⁹ Pilat tako podleže pritisku množice. Medtem ko predlaga izpustitev Jezusa na osnovi njegove nedolžnosti, ne podaja nobenega pravnega temelja za izpustitev Baraba. Pripoved vsebuje ironijo: hudodelec Baraba je izpuščen, medtem ko bo Jezus, ki je nedolžen, križan.⁵⁰ Nikakršnega dvoma ni o izbiri, ki jo ljudstvo trikrat ponovi (prim. Lk 23,18.21.23). Rzsodba, ki jo je Pilat dal, ni nič drugega kot ratifikacija lastnega poraza, kajti odločil je, naj se ugotdi njihovi zahtevi (prim. Lk 23,24) in naj bo Jezus izročen njihovi volji (prim. Lk 23,25).⁵¹ Jezus je obravnavan kot hudodelec in prevzame mesto morilca. Ta izmenjava pokaže, kaj Jezusova smrt pomeni za človeštvo in tudi, kako lahko greh preobrača realnost.⁵²

Toda Luka s tem ne zaključi zelo pomembne teme, ki ima pri razkritju nepravilnosti nasilja nad Jezusom posebno vlogo. Gre za temo razdelitve med ljudmi, ki jo je povzročil proces proti Jezusu. Luka namreč nasproti tistim, ki vztrajno zahtevajo Jezusovo smrt postavi ljudi, ki z obsodbo ne soglašajo in ga tiho spremljajo na njegovi poti trpljenja. Z njihovo pomočjo je v Jezusovo krivdo uveden resen dvom, ki pomembno prispeva k prepoznanju njegove nedolžnosti v zgodovini človeštva in odrešenja.

Luka tako omenja množico, ki molči in ki ne sodeluje v norčevanju voditeljev, vojakov in enega izmed hudodelcev. Na kraj križanja Jezusa spremljajo tudi tri skupine ljudi, ki se jasno postavijo na Jezusovo stran: Simon, jeruzalemske žene in hudodelci. V nasprotju z Janezom, kjer Jezus sam nosi svoj križ, Lukovemu Jezusu pomaga nositi križ Simon iz Cirene. Plutarh poroča, da je moral vsak hudodelec, ki je bil obsojen na smrt, nositi svoj križ. Navadno je obsojenec nosil samo prečni del križa, *patibulum*, medtem ko je bil pokončni del križa že na kraju usmrtnitve. Za Rimljane bi bilo nenavadno, da bi Jezusu kdo drug nosil križ. Bolj verjetno je bil Jezus zaradi bičanja fizično tako izmučen, da so se vojaki bali, da bo umrl, preden bo prišel na kraj usmrtnitve.⁵³ Samo Luka opaža, da Simon nosi križ za Jezusom.⁵⁴ Bralec Lukovega evangelija je s tem povabljen, da kot Simon iz Cirene nosi svoj križ za Jezusom. Jezus ni preprosto zgled, ampak je tip preganjanega pravičnega, ki v svoji osebi povzema preganjane vseh časov.⁵⁵

49 Prim. A. Neagoe, n. d., 87; D. L. Bock, *Luke*, 1831; B. Green, *The Gospel of Luke*, 807, 809, 811; J. A. Fitzmyer, n. d., 1363.

50 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1823; R. E. Brown, n. d., 800.

51 Prim. A. Neagoe, n. d., 87-88; R. E. Brown, n. d., 725, 854; D. L. Bock, *Luke*, 1832.

52 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1834; L. Morris, n. d., 349-354.

53 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1497; R. E. Brown, n. d., 914-915; H. D. M. Spence, J. S. Exell, n. d., 238.

54 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1495; R. E. Brown, n. d., 905; A. Stöger, n. d., 232.

55 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1367-1368, 1497; D. L. Bock, *Luke*, 1842.

Luka nadalje omenja »žene, ki so se tolkle po prsih in jokale zaradi njega« (Lk 23,27). Tudi ta prizor omenja samo Luka. Te žene niso predstavnice ljudstva ali na splošno Jeruzalema, ampak tistega dela Izraela, ki je vedno nasprotoval in pobijal Božje poslane. Toda ta povezava žena ne umešča med hudobneže, ampak med nedolžne žrtve. Ko objokujejo Jezusa kot nedolžno žrtev, jim ta pove, da bodo tudi one in njihovi otroci postali nedolžne žrtve zaradi svoje povezanosti z mestom, ki mori preroke.⁵⁶

Luka pripoved nadaljuje z omembo dveh hudodelcev, ki sta bila križana skupaj z Jezusom. S to omembo hoče Luka poudariti, da je Jezus usmrčen kot kršitelj postave, s hudodelcem na vsaki strani. Morda sta se sprva oba hudodelca norčevala iz Jezusa, kasneje pa se je eden spremenil.⁵⁷ Medtem ko Marko govori o posmehovanju obeh hudodelcev, samo Luka pravi, da se je norčeval le eden in sicer z besedami, ki so bile podobne tistim, ki so jih že uporabljali voditelji in vojaki.⁵⁸ Drugi hudodelec pa prepozna Jezusovo nedolžnost in svojega tovariša graja, da se celo on ne boji Boga. Pravi, da sta onadva kaznovana po pravici. Jezus pa ni storil nič *napačnega* (ἄτοπος).⁵⁹ Tako je neuradno implicitno znova formulirana Jezusova nedolžnost, s strani hudodelca, ki je obsojen na isto kazen. Spokorjeni hudodelec priznava svoj greh in svojo vero v Jezusa skupaj s prošnjo, naj se ga Jezus spomni v svojem kraljestvu.⁶⁰ Trije obtoženci se nato soočijo z usmrčitvijo izven mesta, na kraju, ki se v aramejščini imenuje Golgota.⁶¹ Luka Golgote ne poimenuje, toda vsi trije sinoptiki *kraj* (τόπος) imenujejo *Lobanja* (Κραβίον). Ime ne izvira iz zbirke lobanj mrtvih (kar bi bilo za Jude žaljivo), ampak iz dejstva, da je imel grič obliko lobanje.⁶²

Jezusova molitev, ki sledi v Lk 23,34a, nima vzporednice v drugih evangelijih. Namesto Markovih besed, ki izražajo izjemno notranjo stisko, pri Luku prevladuje zaupanje v Očeta.⁶³ Jezus svojih preganjalcev ne obsoja, ampak nasprotno zanje prosi

56 Prim. A. Neagoe, n. d., 94.

57 Origen, Krizostom, Hieronim, Teofilakt in Evtimij menijo, da sta se v prvi uri oba hudodelca Jezusu posmehovala, kasneje pa je eden izmed njiju spremenil svoje obnašanje. Prim. A. Plummer, n. d., 533; H. D. M. Spence, J. S. Exell, n. d., 241.

58 Po Johnsonu prisotnost dveh hudodelcev, ki naj bi bila usmrčena, še bolj poudarja razdelitev med ljudmi. Prim. J. T. Johnson, n. d., 380; I. H. Marshall, n. d., 871; A. Neagoe, n. d., 98; L. Morris, n. d., 356-359; F. Rozman, *Razloženi evangeliji*, 621; R. F. O'Toole, *How Does Luke Portray Jesus as Servant of JHWH?*, v: *Biblica* 81 (2000), 332; R. E. Brown, n. d., 1209; P. Benoit, n. d., 197, 205-206.

59 Prim. R. E. Brown, n. d., 1209; I. H. Marshall, n. d., 871-872; L. Morris, n. d., 356-359; A. Plummer, n. d., 535; D. L. Bock, *Luke*, 1856.

60 Prim. I. H. Marshall, n. d., 871-873.

61 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1848. 3 Mz 24,14 določa, da mora biti bogokletnež kamnan izven tabora. Kvintilijan pa poroča, da so ob križanju hudodelcev izbrali najbolj prometne ceste, da bi kazen prestrašila čim večje število ljudi. Prim. R. E. Brown, n. d., 912-913.

62 Staro razlago, da se je kraj tako imenoval zaradi Adamove glave, ki jo je Noe tam pokopal po potopu, je Hieronim zavrnil. Prim. A. Plummer, n. d., 530-531; F. Rozman, *Razloženi evangeliji*, 619; F. Rozman, *Marko*, 205; E. E. Ellis, n. d., 267; P. Benoit, n. d., 193-194.

63 Prim. A. Neagoe, n. d., 96-97, 99.

odpuščanja. Tu se morda na najbolj očiten način kaže Jezusovo dosledno posnemanje usmiljenja nebeškega Očeta.⁶⁴

Luka tiste, ki opazujejo križanje razdeli v dve skupini: opazovalce in zasmehovalce.⁶⁵ Molčečo množico Luka razlikuje od drugih oseb, ki uporabljajo zbadljivke: voditeljev (prim. Lk 22,35),⁶⁶ vojakov (prim. Lk 22,36), enega izmed hudodelcev (prim. Lk 22,39). Zbadljivke vseh treh skupin vsebujejo glagol *rešiti* (σώζω).⁶⁷ Voditelji se iz Jezusa norčujejo. Glagol *posmehovati se* (ἐκμυκτηρίζω) namiguje na Ps 22,7. Jezusu pravijo, naj tako kot je rešil druge, reši še sebe, če je Božji maziljenec, Božji izvoljenec.⁶⁸ Tudi vojaki se norčujejo iz Jezusa in mu ponujajo vinski kis.⁶⁹ Voditelji se Jezusu posmehujejo z verskim naslovom »Božji Mesija« (Lk, 23,35), rimski vojaki pa s političnim naslovom »judovski kralj« (Lk, 23,37).

Luka izpušča Markovo časovno oznako (prim. Mr 15,25) in omenja napis (*titulus*) na križu (prim. Mr 15,26), ki je še en izraz zasmehovanja.⁷⁰ Vsi štirje evangelisti soglašajo, da je bil zločin, za katerega je bil Jezus obsojen, zapisan na kraju križanja. Taki napisi so običajno vsebovali ime hudodelca in obsodbo, zaradi katere je bil usmrčen. V latinščini je bil ta napis imenovan *titulus*. *Titulus* so včasih nosili pred obsojencem, ko je šel na kraj križanja, ali okrog amfiteatra; ob drugih priložnostih je bil obešen okrog njegovega vratu.

Vsi štirje evangelisti poročajo, da so si vojaki skladno z navado, s pomočjo žreba, razdelili Jezusova oblačila.⁷¹ Besedilo spominja na Ps 22,19. Žrebanje za oblačila ob križanju je bilo običajno in je predstavljalo zadnje ponižanje trpečega, ki je umrl v sramoti in povečini neoblečen. Obsojenci so bili navadno usmrčeni goli, zaradi Judov pa je bila tu narejena izjema.⁷²

Križanje se je pričelo ob tretji uri (9.00) in okrog šeste ure (12.00) je na vso deželo padla tema, ki je trajala do devete ure (15.00).⁷³ *V antiki je bilo zelo razširjeno pojmov-*

64 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1519; D. L. Bock, *Luke*, 1862; I. H. Marshall, n. d., 876; R. E. Brown, n. d., 976-978.

65 Luka poudarja razdelitev med ljudmi in voditelji, ki bralca pripravlja na reakcijo ljudi v Lk 23,48. Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1504; J. T. Johnson, n. d., 377; J. T. Johnson, n. d., 380.

66 Prim. M. A. Matson, n. d., 151; L. Morris, *Luke*, 355-356.

67 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1502.

68 Prim. R. E. Brown, n. d., 990, 996-997; D. L. Bock, *Luke*, 1851.

69 Ožoc opisuje ceneno vino. Prim. R. E. Brown, n. d., 996-997; D. L. Bock, *Luke*, 1852.

70 Prim. I. H. Marshall, n. d., 861-863, 870; J. T. Johnson, n. d., 378; R. A. Horsley, *The Death of Jesus*, v: B. Chilton, C. A. Evans, *Studying the Historical Jesus. Evaluations of the State of Current Research*, Brill, Leiden-Boston-Köln 1994, 414.

71 Prim. I. H. Marshall, n. d., 868.

72 Prim. I. H. Marshall, n. d., 868; J. A. Fitzmyer, n. d., 1504; D. L. Bock, *Luke*, 1850; R. E. Brown, n. d., 953-956.

73 Dogodek opisuje tudi Petrov evangelij, ki pravi, da je bila tema nad vso Judejo in da so se ljudje bali, da bi sonce zašlo dokler je bil Jezus živ. Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1858; R. E. Brown, n. d., 1189-1190.

nje, da Bog ali bogovi ob smrti plemenitih ali pomembnih oseb dajejo izjemna znamenja.⁷⁴ Luka temo po vsej deželi razloži z izjavo, da je sonce otemnelo (ἐκλείπω). Sawyer meni, da Luka tu uporablja simbolni jezik, ki ga je navdihnil sončni mrk iz leta 29. Mnogi menijo, da je opazka legendarna, ker mrk ni mogoč ob polni luni. Bolj verjetno je šlo za lokalni pojav, ki ga je povzročil široko.⁷⁵ Plummer meni, da bi dogodke lahko pripisali bodisi nadnaravnemu vzroku ali pa previdnostnemu naključju. Zaradi teh dogodkov so nekateri prisotni spremenili svoje mnenje.⁷⁶ Če upoštevamo Lukovo predstavitev Jezusa v Lk 2,32, potem sta tema nad vso deželo in pretrganje tempeljskega zagrinjala dogodka z jasnimi simbolnimi pomenom, ki ima učinek za vso deželo in za jeruzalemski tempelj.⁷⁷

Lukov opis Jezusovega smrtnega krika je poenostavljen v: »Oče, v tvoje roke izročam svojega duha« (Lk 23,46). Jezus, ki je bil večkrat označen kot tisti, ki bo izročen v roke ljudem, sedaj izroča sebe Očetu. Medtem ko pri Marku Jezusove zadnje besede izražajo stisko, si Luka prizadeva, da bi z opisom vplival na bralce, naj postanejo Jezusovi posnemovalci. V Apd 7,59-60 tako tudi Štefan kot prvi krščanski mučenec ob smrti zakliče z močnim glasom: »Gospod Jezus, sprejmi mojega duha!« Lukovo navajanje Ps 31,6 izraža Jezusovo neomajno zaupanje v Boga, ki je zanj ljubeči Oče. Oče je tako Jezusova prva in zadnja beseda v Lukovem evangeliju.⁷⁸

Po Jezusovi smrti pri Luku znova najdemo trojico, ki ne soglašajo s tem, kar se je Jezusu zgodilo.⁷⁹ To trojico sestavljajo: stotnik, množice, ki se trkajo na prsi ter Jezusovi znanci in žene. »Ko je stotnik videl, kaj se je zgodilo, je slavil Boga in dejal: ›Zares, ta človek je bil pravičen.‹« (Lk 23,47). Njegova izjava je pomenljiva, ker prihaja iz ust pogana. Grški izraz δίκαιος navadno pomeni pravičen, lahko pa tudi nedolžen. V pravem kontekstu je bolj naraven pomen nedolžen, ker so bile v tem prizoru že številne omembe Jezusove nedolžnosti.⁸⁰

Samo Lukov evangelij pravi, da so ljudje po Jezusovi smrti obžalovali, kar se je zgodilo tako, da so se trkali na prsi. Množica (ὄχλοι) ob dogodku znova premisli svojo odločitev.⁸¹ Medtem ko je Luka v preganjanju Jezusa pripisoval ljudstvu enako krivdo, se zdi, da je tu skušal omiliti svojo predhodno obsodbo judovskega ljudstva ali vsaj

74 V Stari zavezi je bila tema znamenje Božje sodbe (prim. Jl 2,10; Am 8,9; Zah 1,15). Prim. D. L. Bock, *The NIV Application Commentary*, 596; D. L. Bock, *Luke*, 1858; R. E. Brown, n. d., 1106 - 1117, 1136, 1038; J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke*, 1517-1518.

75 Prim. I. H. Marshall, n. d., 871-875; F. Rozman, *Razloženi evangeliji*, 621; F. Rozman, *Marko*, 243-244; P. Benoît, n. d., 228.

76 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1859.

77 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1514.

78 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1514; R. E. Brown, n. d., 1067-1068, 1078; M. A. Matson, n. d., 370-372; F. Rozman, *Razloženi evangeliji*, 621; F. Rozman, *Marko*, 238-239.

79 Prim. R. E. Brown, n. d., 931.

80 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1863; P. Doble, *The Paradox of Salvation. Luke's Theology of the Cross*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, 70-92; J. A. Fitzmyer, n. d., 1520; J. T. Johnson, n. d., 382; I. H. Marshall, n. d., 875-876.

81 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1520; A. Neagoe, n. d., 104; R. E. Brown, n. d., 1167.

pustiti odprto možnost, da bodo nekateri odgovorili na Jezusov klic.⁸² Kot pri Marku in Mateju se tudi Lukov prizor zaključí z opombo na žene, ki so opazovale križanje. Luka poleg ljudstva omenja tudi dve skupini opazovalcev: Jezusove znance in žene iz Galileje. Za Luka so ženske na edinstven način ostale zveste Jezusu in imajo v teh kritičnih trenutkih vlogo prič. Medtem ko so pri Marku vsi učenci zbežali, Luka predstavi drugačno razumevanje Jezusove smrti. Opomba o Jezusovih znancih nakazuje, da je Luka menil, da so bili nekateri učenci prisotni pri križanju.⁸³

Po Jezusovi smrti je Jožef iz Arimateje Pilata prosil za Jezusovo telo.⁸⁴ Luka Jezusov pokop predstavlja kot častljiv pokop, kar je v nasprotju z navadami.⁸⁵ Telo političnega upornika po njegovi smrti navadno ni bilo odstranjeno zaradi strahu, ki ga je povzročalo množici. Rimljani so usmrčenim hudodelcem odrekli obred pokopa in mrtvo telo je na na križu viselo več dni, kar je Jude navdajalo z grozo. Jožef Flavij poudarja, da so Judje zato tudi tiste, ki so bili križani, sneli s križa in jih pokopali pred sončnim zahodom.⁸⁶ Žene, ki so sledile Jožefu, ko je Jezusovo truplo položil v grob, so si zapomnile, kje je bil Jezus pokopan in so se nameravale po sobotnem počitku vrniti z dišavami in mazili, da bi storile v skladu z navadami Judov tistega časa.

Lukova predstavitev Jezusovega trpljenja, smrti in vstajenja je zaradi svoje predstavitve dogodkov posebno zanimiva, saj prav Lukovi specifični poudarki (poudarjanje razdelitve med ljudmi, izpričevanje Jezusove nedolžnosti, Jezusove reakcije na nasilje) še posebno potrjujejo prepričanje o edinstvenosti evangelijev glede odnosa do nasilja nad nedolžno žrtvijo. Lukov Jezus mora trpeti usodo prerokov od začetka stvarjenja in je podoben Gospodovemu trpečemu služabniku. Brez sprenevanja Luka poudarja, da je usoda Božjih poslancev nasilna smrt. Jezus, kot ljubljeni Božji sin, ni izjema. V enosti z Božjo voljo sprejme težko nalogo oznanjanja Božjega sporočila človeku tudi v trpljenju in smrti.

V svoji solidarnosti z žrtvami gre svetopisemski Bog vse do konca – pridruži se vsem žrtvam človeške zgodovine. Tudi sam postane nedolžna žrtev in se pusti izgnati človeški zaslepljenosti in zagledanosti vase. Vse to stori z namenom, da bi ljudje spoznali, da v vseh žrtvah človeške zgodovine ne trpijo le žrtve njihovih predsodkov in strahov, ampak da v njih trpi Bog sam. Trpljenje vseh teh žrtev po Božji logiki paradoksnost postane dar preganjalcem. Edina naloga slednjih je, da ta dar sprejmejo in se odprejo vseprese-gajoči Božji ljubezni. Luka v teh težkih trenutkih Jezusa ne predstavlja kot trpečega, ki

82 Prim. M. A. Matson, n. d., 370-373. Po Selandu je Luka nekajkrat omilil odgovornost Judov za Jezusovo smrt in sicer: 1. Z izjavo, da so ga Judje usmrtili v nevednosti. 2. S poudarjanjem, da je bila Jezusova smrt del Božjega načrta. 3. Z motivom, ki izraža obžalovanje tega, kar se je zgodilo. Prim. T. Seland, n. d., 195.

83 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1515; D. L. Bock, *Luke*, 1866; J. T. Johnson, n. d., 385; M. A. Matson, n. d., 370-373.

84 Prim. D. L. Bock, *Luke*, 1872, 1874; J. T. Johnson, n. d., 383.

85 Prim. J. A. Fitzmyer, n. d., 1524; E. E. Ellis, n. d., 270.

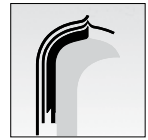
86 Prim. R. E. Brown, n. d., 1209-1211; P. Benoit, n. d., 260; A. Stöger, n. d., 249.

se sprašuje, zakaj ga je Bog zapustil. Kljub vsemu, kar se mu dogaja, do konca potrjuje svoje oznanjevanje z deli: ne obsoja, ampak sočustvuje s tistimi, ki bodo morali nositi posledice svojih grehov; ozdravlja in odpušča vse do konca. Namesto Boga, ki nad ljudmi izreka sodbo, Jezus postane sodnik, ki je sojen namesto nas, kot je to provokativno povzel K. Barth.

Luka se zaveda, da se bodo tako kot Jezus tudi kristjani soočali s konfliktom, ki presega racionalno razumevanje. Gre za konflikt z oblastjo teme, ki si prizadeva za izključitev Božjega kraljestva iz tega sveta in temelji na laži in nasilju. Jezusova odločitev, da se preda nasilju svojih preganjalcev, je odločitev proti nasilju, po kateri se nasilje izčrpa v samem sebi. Logika ljubezni je namreč nasilju nerazumljiva. Križanje Jezusa Kristusa dokazuje, da ljudje odklanjajo resnico o Bogu in da Bog noče vladati s silo. Resnice o Bogu ni mogoče dojeti drugače, kot da se sama pusti izgnati. Resnično se spreobrniti pomeni razumeti svojo osebno vpletenost pri izgonu Boga. Bog tako preprosto ni Bog človeških pričakovanj, ampak so slednja pogosto v popolnem nasprotju z njegovo logiko ljubezni do vseh in vsakega izmed nas. Luka svoje bralce nagovarja k rabi edinega učinkovitega sredstva zoper nasilje: sočutja in odpuščanja. Če nasilje vodi k samouničenju, ljubezen in odpuščanje vodita v spreobrnjenje in v polnost življenja. Naloga krščanstva je, da ljudem vseh časov podaja to edinstveno sporočilo, ki je ključno vplivalo na oblikovanje vrednot zahodne civilizacije.

Goršičeve orgle starološke farne cerkve

Pasijska baština/Pasijonska dediščina (Zagreb, Hrvaška)

Občina Škofja Loka (Škofja Loka, Slovenija)

Župnijski urad sv. Jurija Stara Loka (Stara Loka, Slovenija)

Muzejsko društvo Škofja Loka (Škofja Loka, Slovenija)

KONCERT

Martina Borse

mezzosopran

Jelena Kordić

mezzosopran

Mario Penzar

orgle

sobota, 31. marec 2007 ob 20.00. uri

župnijska serkev sv. Jurija v Stari Loki (pri Škofji Loki)

Louis Couperin (1626-1661), *Fantasie/Fantazija* (orgle solo)

François Couperin (1668-1733), *Leçons de Tenebres/Molitveno bogoslužje*

Premiere Leçon/Prva ura

Incipit Lamentatio Hieremiae prophetae/Začetek žalostink preroka Jeremija
Aleph. Quomodo sedet sola/Kako samotno leži mesto
Beth. Plorans ploravit in nocte/Bridko joka ponoči
Ghimel. Viae Sion lugent/Poti na Sion žalujejo
He. Facti sunt hostes/Njeni nasprotniki so postali poglavarji
Jerusalem/Jeruzalem

Deuxieme Leçon/Druga ura

Vau. Et egressus est/Izginil je
Zain. Recordata est Jerusalem/Hči jeruzalemska se spominja
Heth. Peccatum peccavit/Hči jeruzalemska je hudo grešila
Teth. Sordes ejus/Njena nečistost
Jerusalem/Jeruzalem

Troisieme Leçon/Tretja ura

Jod. Manum suam misit hostis/Nasprotnik je iztegnil svojo roko
Lamed. O vos omnes/O vi vsi
Mem. De excelso misit ignem/Z višave je poslal ogenj
Nun. Vigilavit/Oprezoval je
Jerusalem/Jeruzalem

André Raison (pred 1650-1719), *Elevation/Povzdigovanje v c-molu* (orgle solo)

Ivan Lukačić (ok. 1584-1648), *Osculetur me/Poljubi me*

Gabriello Puliti (ok. 1580-1644), *O bone Jesu/O dobri Jezus*
Ave dulcissima Maria/Zdrava premila Marija

Johann Sebastian Bach (1685-1750), *Fantasia/Fantazija v c-molu* (orgle solo)

Marc-Antoine Charpentier (1634/36-1704), *Stabat mater pour des Religieuses*
/Žalostna je mati stala za redovnice

O sporedu

V prvi polovici 18. stol. so bili običaji Velikega tedna v pariških cerkvah spremljani z glasbo (izvajalci so bili člani *Pariške opere*, ki je bila v tistem času zaprta). Veliko teh duhovnih koncertnih sporedov je vključevalo orgelske *preludije*, ob nastopih poklicnih pevcev in instrumentalistov pa so igrale in pele tudi redovnice v zato posebej napisanih delih domicilnih organistov.

Začetek teh koncertov je pogosto vključeval skladbe L. Couperina, slavnega skladatelja in naslovnega organista cerkve Sv. Gervaisa v Parizu. *Fantazija*, ki bo izvedena tudi na tem koncertu, pa je samo eno takih del. Organisti so jo imenovali "per ogni tempo/za vsak čas", s poudarkom na univerzalni izvedbeni vrednosti tega dela za vse datume cerkvenega leta.

Glavni del koncerta pa prinaša *Leçons de Tenebres/Molitveno bogoslužje* F. Couperina – delo, ki ni ohranjeno v celoti. Napisano je bilo na besedilo žalostinke preroka Jeremije (tri skladbe s tem naslovom, ki bodo izvedene na koncertu, so pisane za obred Velike srede, podobni ciklusi pa so napisani še za obrede Velikega četrtega in Velikega petka, ki pa so na žalost izgubljeni). Po izvirnem zapisu dva solista razen izvirnega besedila žalostinke pojeta tudi žalostinke na črke iz judovske abecede, s katerimi so označene strofe žalostink; vsaka od njih pa se konča z dodanim besedilom: "*Jeruzalem, obrni se h Gospodu Bogu svojemu*". Na začetku žalostinke so prižgali trinajst sveč (ki so zasvetile v času orgelskega *preludija*) – simbol Jezusa in dvanajstih apostolov. V času izvedbe so se (na določenih mestih) pogasile ena za drugo – zadnja sveča, ki je ostala prižgana v času *postludija* in napeva, ki ga je M.-A. Charpentier napisal za redovnice na temo himnusa "*Pange lingua*"; simbolizira Jezusa. Ta ostaja sam, prepuščen usodi in trpljenju, ki ga čaka.

Hrvaško glasbeno dediščino, posvečeno Velikemu tednu predstavljajo skladbe G. Pulitija (rojenega v Montepulcianu v italijanski Toskani), ki je na tleh Istre ustvaril velik del svojega opusa in I. Lukačiča-Šibenčanina – *motet Osculetur me/Poljubi me*, ki je izšel v njegovi zbirki "*Sacrae cantiones*" v Benetkah l. 1620.

Mario Penzar (prev. F. K.)

O izvajalcih

Omenjeni vokalno-inštrumentalni "ansambel" iz Zagreba (Hrvaške) se tokrat prvič pojavlja v Sloveniji, prav tako pa je večino omenjenega sporeda premierno izvedel letos 25. marca (2007) v cerkvi sv. Katarine v okviru 16. slovesnosti *PASIONSKA BAŠTINA/PASIJONSKA DEDIŠČINA* v Zagrebu. Couperinov ciklus *Molitveno bogoslužje* je že doživel prvo (hrvaško) integralno izvedbo, tokrat pa smo v Šk. Loki priča še njegovi prvi integralni izvedbi na Slovenskem.

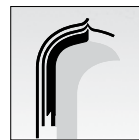
Kljub kar dvema vokalnima solistkama, pevkama, mezzosopranistkama Martini Borse in Jeleni Kordić, je "srce in duša" tega projekta ta čas eden vodilnih hrvaških organistov in tudi v Evropi in svetu uveljavljeni čembalist in organist **Mario Penzar** (roj. 1961), "naslovni" organist *Koncertne dvorane "Vatroslava Lisinskega"* (KDVL) v Zagrebu in izred. univ. profesor za orgle in generalbas na zagrebški *Glasbeni akademiji (GA)*. Orgle je študiral na GA v Zagrebu v razredu prof. Žarka Dropulića (1987), po tem pa je odšel na podiplomski študij na Dunaj na *Visoko šolo za glasbo* v razred prof. Alfreda Mitterhoferja. V času triletnega študija se je ob intrepeticijah orgelske glasbe različnih slogovnih obdobij še posebej ukvarjal s problematiko interpretacije zgodnje glasbe. Udeležil se je številnih mojstrskih tečajev orgelske glasbe na Hrvaškem, v Belgiji, na Danskem in v Avstriji pri mojstrih kot so: J. Ferrad, Ch. Dubois, L. Rogg, K. d'Hooghe idr. Nastopa na številnih koncertih v matični domovini, po celi Evropi (Avstrija, Belgija, Češka, Danska, Francija, Italija, Madžarska, Nemčija, Portugalska, Rusija, Slovenija, Španija, Švica, Velika Britanija), ZDA, Aziji (Kuvajt) in nazadnje (v l. 2007) še v Rusiji kot solist ali sodelavec številnih orkestrrov, zborov, komornih ansamblov in vokalno-inštrumentalnih solistov iz Hrvaške in sveta, na domačih in tujih festivalih (*Splitsko poletje, Orgle zagrebške katedrale, Dubrovniške poletne igre, Varaždinski baročni večeri, Osorski glasbeni večeri, Glasbeni večeri v sv. Donatu/Zadru, Wienerorgelkonzerte, Orgeltage, Rheda/Hannover, Europa in Graz, ...*). Za potrebe domačih in tujih RTV-postaj je posnel številne skladbe, napisane za orgle ali čembalo, bil pa je tudi avtor in urednik vrste oddaj o interpretaciji orgelske glasbe na 1. in 3. programu *Radia Zagreb (HRT; npr. ciklus oddaj, posvečenih simboliki števil v delih J. S. Bacha)*. Sam je vodil številne mojstrske tečaje o interpretaciji baročne glasbe (Varaždin, Vis, Dubrovnik, Zagreb, Osijek, Rochester/ZDA idr.), je pa tudi eden od predavateljev na *Poletni orgelski šoli* v Šibeniku. Je udeleženec medna-

rodnih orgelskih tekmovanj v Odenseu (Danska, 1986, 1988) in Mechelenu (Belgija, 1988), na katerem je osvojil prvo nagrado "Flor Baron Peeters". Po tem je M. Penzar prejel številna (po)vabila in je sodeloval z najvidnejšimi evropskimi izvajalci zgodnje glasbe. M. Penzar je (od l. 1999) umetniški direktor projekta *Organum Histriae/Orgle Istre*. Od jeseni 2005 je "naslovni" organist KDVL v Zagrebu. Poleg koncertne aktivnosti se ukvarja s pedagoškim delom. Od l. 1992 je docent, od l. 2001 pa izredni profesor za orgle in generalbas na GA v Zagrebu in eden od organistov Zagrebške katedrale. Hrvaško društvo glasbenih umetnikov mu je podelilo osrednjo nacionalno nagrado "Milke Trnine" (1999). Mezzosopranistka **Martina Borse** (roj. 1968 v Zagrebu) je l. 1991 diplomirala na GA. Je solistka Zbora HRT, kjer poje vse od l. 1990. V sklopu ciklusa *Sfumato* izvaja dela hrvaških (Lukačić, Šibenčanin, Cechini, Kuljerić, Stahuljak ...) in tujih skladateljev (Monteverdi, Bach, Pärt, da Venosa ...). V HNK Zagreb je debitirala l. 2001. Z vlogo *Principesse* v operi *Sestra Angelica* G. Puccinia. Kot solistka sodeluje s *Hrvaškim baročnim ansamblom* in *Cantores Santi Marci*, je pa tudi članica ansambla za zgodnjo glasbo *Syntagma Musicum*. Izpopolnjevala se je pri prof. Cummingosu (*Cummings, Laurence*) na tečaju *Aestas Musica* v Varaždinu. Sodelovala je v mednarodni produkciji *La Mama e.t.c. NY/MMRKernel NY/Teatra ZG* kot skladateljica in izvajalka izvirnega soundtracka „*Sub rosa*“ za predstavo „*Faustus' Module*“ po C. Marloweju. Altistka-mezzosopranistka **Jelena Kodrić** (roj. 1986) je v času študija spretno prepletala dve glasbeni ljubezni. Po končani *Splošni ženski gimnaziji* v Zagrebu je začela študirati (solo)petje in tako je vzporedno z gimnazijo obiskovala in maturirala v *Glasbeni šoli "Vatroslava Lisinskega"* – smer orgle v razredu prof. Jasne Šumak Picek. Na poletnih orgelskih seminarjih v Šibeniku pod vodstvom prof. M. Penzarja in njegovega asistenta prof. Pavaa Mašića je odkrila zakonitosti in svobodo izvedb zgodnje galsbe. Obiskovala je tudi pevske seminarje na otoku Braču pri prof. Lidiji Horvat Dunjko, kjer sedaj tudi študira drugo leto solopetje na zagrebški GA. V okviru omenjenega seminarja je lani (2006) pripravila opaženo vlogo *Orfeja* v operi *Orfej in Evridika* C. W. Glucka. Še dodatno se izpopolnjuje pri operni primadoni Ruži Pospiš Baldani. Doslej je izvedla več orgelskih in pevskih recitalov na Hrvaškem in v inozemstvu in je dobitnica nekaterih pomembnih nagrad. Preteklo leto je izvedla koncert v okviru *Dnevov orgel v Istri*, hkrati pa je tudi (honorarna) članica Zbora HRT in vokalnih solistov *Madrigali*.

F. K.

Z gregorijanskim koralom je Tone Potočnik s svojim vokalnim zborom nastopil v Pleterjah že leta 2005.

Pasionska baština/Pasijonska dediščina (Zagreb, Hrvaška)

Občina Škofja Loka (Škofja Loka, Slovenija)

Župnijski urad sv. Jurija Stara Loka (Stara Loka, Slovenija)

Muzejsko društvo Škofja Loka (Škofja Loka, Slovenija)

GLAZBENO-SCENSKI PRIKAZ

GREGORIJANSKI KORAL

ŠKOFJELOŠKI PASIJON

Tone Potočnik

izvodi

Koralni zbor Akademije za glasbo, Ljubljana

umetnički voditelj

Tone Potočnik

POP RATNA IZLOŽBA

ŠKOFJELOŠKI PASIJON

avtor

Alojzij Pavel Florjančič

Ponedeljak, 2. travnja 2007, u 20.00 sati

Crkva sv. Katarine, Katarinin trg, Zagreb

Gregorijanski koral je glasbena dediščina krščanstva. Spremlja ga od njegovih začetkov skozi srednji vek do pojava večglasja. Ta glasba je živela povsod, kjer je bila prisotna latinska kultura, torej tudi na naših, slovanskih in slovenskih tleh. Ime je dobila po papežu Gregorju Velikem (590-604), ki je dal zbrati obsežno gradivo cerkvenih koralnih napevov in jim določil mesto v liturgiji. V pravem pomenu besede pa *gregorijanski koral* označuje glasbo, ki je nastala na ozemlju današnje Francije v drugi polovici 8. stol. kot zmes dveh glasbeno-liturgičnih tradicij: stare rimske in galikanske. To obdobje, imenovano tudi karolinška renesansa, so zaznamovali med drugim tudi teoretiki, ki so nove melodije razvrščali v kategorije osmih tonovskih načinov. Prek različnih tipov starih notnih zapisov lahko to glasbo spremljamo šele od konca 9. stol., ki je tudi ločnica med klasičnim in postklasičnim obdobjem *gregorijanskega korala*. Za čas od 10. do 13. stol. so značilne tudi nove glasbene oblike, predvsem *tropi* in *sekvence*.

Gregorijanski koral iz **postnega časa** zaznamuje po cerkvenem koledarju čas od pepelnične srede do začetka *maše* Gospodove zadnje večerje na veliki četrtek zvečer, zato ima glasba v tem času s svojo poglobljeno resnostjo v bogoslužju veliko vlogo. Ustvarja pravo duhovno ozračje in spokornega duha v naših srcih, nas notranje pripravlja in uglašuje, da bolj zavzeto sprejemamo Božjo besedo in se po njej prenavljamo.

Na sporedu je tudi glasba-*gregorijanski koral*, ki je bila avtorju T. Potočniku izvirne glasbe za novodobne uprizoritve **Škofjeloškega pasijona** (Škofja Loka, 1999-2000) osnova za novo glasbo. Saj izvirno dramsko besedilo očeta/patra Romualda Štandreškega (Lovrenca Marušiča) iz l. 1721 ne vsebuje nobenih notnih zapisov; vse v polscenski, koncertni obliki. Četudi je iz besedila-scenarija *Škofjeloškega pasijona* razvidno na več mestih, da je bila glasba sestavni del te procesije.

Pri Tonetu Potočniku, p. Gaudenciu, v stiški cisterci pred potjo v Zagreb.

Koralni zbor Akademije za glasbo v Ljubljani sestavljajo pevke in pevci – študentje in diplomanti ljubljanske *Akademije za glasbo* v okviru *oddelka za cerkveno glasbo* in gostje-solistke in solisti. Doslej so v okviru različnih projektov nastopali doma-po Sloveniji in tujini (Češka, Italija, Slovaška, Švica, ...). Vodi jih pianist in organist, docent za *gregorijanski koral* in *partiturno igro* na ljubljanski *Akademiji za glasbo* **Tone Potočnik** (roj. 13. jan. 1951 na Bukovici v Selški dolini nad Škofjo Loko; Slovenija). Umetnik, pedagog in znanstvenik izhaja iz kmečke družine. Že njegov oče Franc P. je bil ljudski glasbenik in vaški organist, ki je vodil kar nekaj zborov in celo komponiral za svoje sestave. V p. c. sv. Florjana na Bukovici se ohranja tradicija, da še danes pri maši pejejo predvsem njegove skladbe. Po (osnovni) glasbeni šoli v Škofji Loki se je T. Potočnik vpisal na *Srednjo glasbeno in baletno šolo* v Ljubljani, kjer je pri prof. Jadvigi Štrukelj Poženel nadaljeval študij klavirja, obiskoval pa je tudi teoretsko-pedagoški oddelek. Potem je bil sprejet na ljubljanski *Akademiji za glasbo* v klavirski razred prof. Marijana Lipovška. Po 3. letniku je nadaljeval študij klavirja v Zagrebu pri prof. Vladimirju Krpanu. V Zagrebu je tudi veliko nastopal, dodelili pa so mu tudi nagradni 5. letnik. Po diplomi na zagrebški *Glasbeni akademiji* (1977) je dobil štipendijo za nadaljevanje študija v Rimu pri prof. Vicenzu Vitaleju, ki je slovel po izpiljeni klavirski tehniki. Takrat se je T. Potočnik srečal tudi z *gregorijanskim koralom*, kar je pomenilo prelomnico v njegovem glasbenem življenju. Tako je v Rimu končal tudi študij cerkvenih orgel (organo liturgico), sakralne glasbe (musica sacra) in gregorijanskega koral. Nekaj časa se je T. Potočnik ukvarjal tudi z znanstvenim delom – proučeval je *Cistercijanski rokopis*. Po osamosvojitvi Slovenije (1991) se je s pomočjo takratnega dekana ljubljanske *Akademije za glasbo* – prof. Marijana Gabrijelčiča - vrnil na *AG*, kjer je najprej učil klavir kot stranski predmet, nato še partiturno igro – vokalna smer, kasneje pa še gregorijanski koral. Tega je najprej predaval na *Oddelku za cerkveno glasbo*, pozneje pa tudi na drugih oddelkih ljubljanske *AG*. V l. 2005 je z vokalno skupino *Schola Cantorum Labacensis* posnel in izdal prvo cedejko in s tem zaokrožil vrsto uspešnih koncertov, ki se je v okviru *Jesenskih serenad 2005 Glasbene mladine ljubljanske* sklenila v ž. c. sv. Jožefa v Ljubljani. Stalno živi in deluje med Ljubljano (kjer na *AG* predava kot docent *gregorijanski koral* in *partiturno igro*), Stično (kjer je nazadnje vstopil v noviciat kot laik v *Cistercijansko opatijo*) in Zabrdom (v rodnem Škofjeloškem pogorju).

F. K.

Spremljevalna razstava Škofjeloški pasijon

Zagreb 2007

Škofjeloški pasijon, spokorna procesija, orig. *Processio Locopolitana in die Paresceves* je eno od najznamenitejših del slovenske baročne književnosti. Je tudi najstarejše celovito ohranjeno slovensko dramsko besedilo, ki obsega 871 rimanih verzov. Sestavlja jo štirinajst gledaliških slik, dramskih prizorov. Rokopisna pasijonska knjiga vsebuje dramski tekst z didaskalijami, sezname igralcev in rekvizitov ter druga navodila, torej režijsko knjigo s celotnim tekstom pasijona. V tej zvrsti je Škofjeloški pasijon edinstven pisni vir evropskih pasijonskih iger, ki predstavlja zadnjo stopnjo v razvoju verskih iger v Evropi. Njen avtor je p. Romuald OFM Cap. (Lovrenc Marušič 1676 – 1748). Original se hrani v kapucinskem samostanu v Škofji Loki. Spokorno procesijo, t. i. Škofjeloški pasijon, so uprizarjali v Škofji Loki na veliki petek od leta (1715) 1721 vsaj do leta 1767. V njem je sodelovalo najmanj 252 nastopajočih.

Škofjeloški pasijon je bil, kot statična gledališka predstava, v reduciranem obsegu uprizorjen v dvorani leta 1932 v Kranju, na odprti sceni leta 1936 v Škofji Loki in leta 1965 v Trstu oziroma v Beneški Sloveniji.

Leta 1999 je režiser Marjan Kokalj umestil celovito dramsko delo v izvirno okolje. Skozi Škofjo Loko se je v dvajsetih slikah, prizorih, pomikalo več kot 600 nastopajočih v avtentičnih kostumih in osemdeset konj. Za to izvedbo sta Andrej Misson in Tone Potočnik prispevala izvirno vokalno instrumentalno glasbo. V velikonočnem času se je zvrstilo sedem predstav.

V letu 2000 je bil Marušič – Kokaljev Škofjeloški pasijon ponovljen. Versko igro in ve le gledališki spektakel se je v obeh letih ogledalo več kot 70.000 gledalcev.

Na razstavi v Zagrebu bomo v nartekstu cerkve sv. Katarine na Gornjem gradu na panojih grafično predstavili literarno dragotino, nekaj slik uprizoritev Škofjeloškega pasijona iz let 1936 in 1965 ter predvsem prizore zadnjih uprizoritev v letih 1999 in 2000.

1 9 3 7

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

2 0 0 7

Občina Škofja Loka

skrbnik Škofjeloškega pasijona

